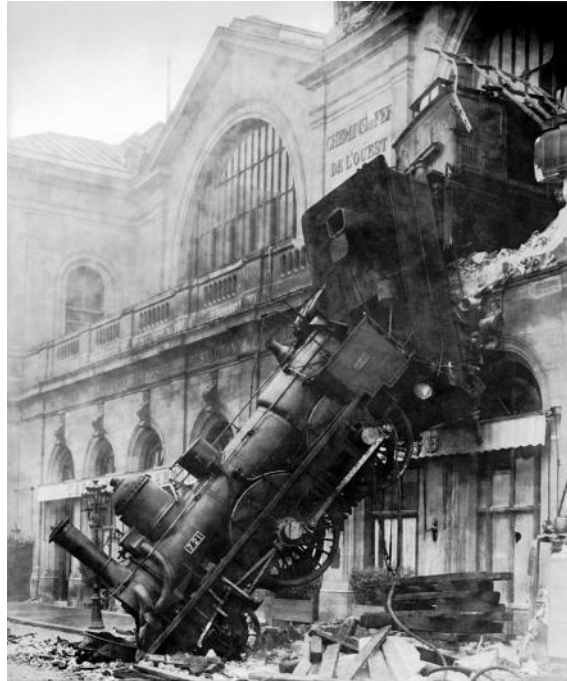

Hukukun Bittiği Yer

Polonya’da hukuk devletinin çöküşü – Ne yapmalı?

“Herkes, önceden la kurulmuş *bağımsız ve tarafsız bir mahkemede*, makûl bir süre içinde, âdil ve halka açık bir yargılamadan yararlanma hakkına sahiptir. Herkes, danışma, savunma ve temsil edilme imkânlarından yararlanır.”

(AB Temel Haklar Şartı, 47. madde)

Berlin – Varşova
29 Mayıs 2018

Özet

Daha önce hiçbir AB üyesi devlet, mahkemelerini yürütmenin denetimine Polonya hükûmeti kadar sokmadı. Polonya örneği, bir AB üyesi ülkede Sovyet tarzı bir yargı düzeni, yani mahkemelerin, savcılarının ve hâkimlerin üzerinde denetimin yürütmeye ve tek bir partiye verildiği bir düzenin kurulup kurulamayacağına adeta bir denemesi.

Aralık 2017’de Komisyon AB Konseyine “Polonya Cumhuriyeti’nde hukuk devleti/hukukun üstünlüğünün ihlâli yönünde mühim bir risk” olup olmadığının tespit edilmesini teklif etti. Komisyon, Polonya’da kanunların anayasa uygunluğu denetiminin “artık bağımsız bir anayasa mahkemesi tarafından gerçekleştirildiğini tespit ve garanti etmenin mümkün olmadığı” uyarısını yaparak, mahkemelerin bağımsızlığı hususunda “ciddi endişeler” taşıdığını belirtti.

Mart 2018’de, İrlanda Yüksek Mahkemesinin bir hâkimi “Polonya’da hukuk devletinin olmaz ise olmazlarından biri olan yargı bağımsızlığının, kasdî, hesaplanmış ve kışkırtıcı bir şekilde, yeni kanunlar yoluyla imha edildiğine” vurgu yaptı. İrlandalı hâkim Polonya vatandaşı bir şüphelinin sınırdışı edilmesi konulu bir davada “son iki sene zarfında kabul edilen tüm kanunların kümülatif etkisi göz önüne alındığında, Polonya’nın hukuk devleti olma vasfının sistematik biçimde zarar gördüğü” kanısındaydı.

3 Nisan 2018’de Polonya’da yeni bir Yargıtay Kanunu yürürlüğe girdi. Avrupa Konseyi’nin danışma organı konumundaki Venedik Komisyonu 2017 sonu itibarıyla yayınladığı görüşünde, ülkedeki değişiklikler ile oluşturulmak istenen yapının “Sovyetler Birliği’nin ve uydu devletlerinin kurumları ile çarpıcı benzerlikler taşıdığına” dikkat çekmişti. Yargıtay Kanunu gerçekte onlarca mahkeme üyesinin görevden alınarak yeni atamalar sayesinde Yargıtay hâkimlerin büyük bir çoğunluğunu değiştirmeye cevaz veriyor. Bu işten almalar ve yeni atamalar -eğer daha önce harekete geçilmezse- Temmuz ayında gerçekleşecek.

Avrupa Komisyonu, üye devletler ve AB Adalet Divanının hızlı hareket ederek somut adımlar atması hâlinde en kötü senaryo hâlâ önlenebilir:

- Avrupa Komisyonu ciddiyetle Adli Mahkemeler Teşkilatı Hakkında Kanun temelinde Aralık 2017’de AB Adalet Divanı nezdinde başlattığı ihlâl prosedürünü takip etmeli. Yapılabilecek en yanlış hareket, AB Adalet Divanı Polonya’daki mahkemelerin durumu üzerine bir değerlendirme yapmadan bu prosedürün geri çekilmesi olur;
- Avrupa Komisyonu Temmuz başı için planlanan ve sonrasında geriye dönüşü neredeyse imkânsız bir adım olan Yargıtay hâkimlerinin toplu olarak işten çıkartılmalarını engellemek amacıyla Yargıtay Kanunu hakkında da AB Adalet Divanı nezdinde bir ihlâl prosedürü başlatmalı;
- Önemli AB devletleri her iki adımı da desteklemeli. İhlâl süreçleri ile aynı anda, AB Konseyi, Polonya’da hukuk devleti/hukukun üstünlüğü konulu Komisyon tarafından sunulan AB Antlaşması’nın 7. maddesinin işletilmesine yönelik gerekçeli teklifin ivedilikle oylanmasını ve üye devletlerden geniş destek görmesini sağlamalı.

Polonya hükûmetinin yargıya yönelik başlattığı bu “saldırı” AB’nin hukuk düzeni ve uzun vadeli siyasî istikrarı açısından tehlike arz etmekte. Hem ulusal hem uluslararası boyutta, AB hukuk düzeni ve üye devletlerin ulusal yargı düzenleri, o kadar içiçe geçmiş vaziyetteki, nasıl alacalı bir kumaş deseninin bütünlüğünü bozmadan büyük bir parçayı kesip atmak mümkün değil ise, bu içiçe düzeni tahrip etmeden Polonya yargısında kökten değişiklikler yapmak da mümkün değil. 328 yıl önce büyük İngiliz felsefeci John Locke’un dediği gibi, “hukukun bittiği yerde başlar.” Polonya şu anda tam bu da eşikte. Atılacak adımların sonuçları çok ağır olabilir. Bu mücadelenin sonunda AB’nin, hukuk devleti/hukukun üstünlüğüne saygılı bir topluluk kimliğini koruyup koruyamayacağı ortaya çıkacak.

İçindekiler

Özet	ii
Oyuncular	iv
Yüzde 20 devrimi	1
Şok, dehşet ve mahkemeler	3
Bir Polonyalı hâkimin, Adam’ın hikâyesi	9
Dişsiz “bekçi köpekleri”	13
Polonya kedisi ve Avrupa faresi	15
Mahkeme ve Komisyon – Şimdi yapılması gerekenler	19
EK: Okuma - Diğer önemli belgeler, çalışmalar	22

Oyuncular

Parti Başkanı (PiS)
Jarosław Kaczyński

Başkan
Andrzej Duda

Adalet Bakanı
Zbigniew Ziobro

Komisyon Başkan Yardımcısı

Frans Timmermans

İrlanda Yüksek
Mahkemesi Hâkimi

Aileen Donnelly

ABAD Başkanı

Koen Lenaerts

Hukuk devleti/hukukun üstünlüğü tartışmalarının muharebe alanları

15 üyeli Polonya Anayasa Mahkemesi

Şimdi 81 üyesi olan Polonya Yüksek Mahkemesi

Yazarlar: Piotr Buras ve Gerald Knaus

Değerli yorumları, eleştiri ve önerileri ile bu çalışmaya katkıda bulunan Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden uzmanlara, Kristof Bender, Piotr Bogdanowicz, Adnan Cerimagic, Jakub Chromiec, John Dalhuisen, Paulina Kieszkowska-Knapik, Katharina Knaus, Marcin Matczak, Dariusz Mazur (Themis Hâkimler Derneği), Magdalena Milenkowska, Isotta Ricci Bitti, Andras Toth-Czifra, Rebecca Paulsson Vides ve Michał Wawrykiewicz'e teşekkürü bir borç biliriz. Raporun sorumluluğu sadece yazarlara aittir.

Yüzde 20 devrimi

Üç yıl önce, Mayıs 2015'te, daha önce hem parlamenterlik yapmış hem de adalet müsteşarlığı görevinde bulunmuş genç bir hukukçu olan Andrzej Duda, Hukuk ve Adalet Partisi'nin (PiS) cumhurbaşkanı adayı olarak katıldığı seçimleri yüzde 51.5 oy oranı ile kazandı. Aynı yılın Ekim'inde yapılan parlamento seçimlerinde liderliğini Jaroslav Kaczynski'nin yaptığı PiS ülkede kayıtlı seçmenin yüzde 20'sinin oyunu aldı. Seçmenlerin yarısı oy kullanmadı. Neticede PiS kullanılan oyların yüzde 37.6'sı ile parlamento çoğunluğunu 5 sandalye farkla elde etti. 2015 sonu itibarı hem Cumhurbaşkanlığı hem Polonya Parlamentosu PiS'in kontrolüne girmişti. Böylece ülkede komünizm sonrası dönemin ilk tek parti hükümeti kuruldu.

Artık PiS'in görevi ülkeyi yönetmekti. Oysa parti işe koyulduğu ilk gündən beri, Polonya'nın anayasal yapısını bozmak için birçok adım attı. Tam da bu sebeple Varşova ile AB antlaşmalarının koruyucusu konumundaki Avrupa Komisyonu daha önce benzeri görülmemiş bir biçimde karşı karşıya geldi. Aralık 2017'de Komisyon AB Konseyine "Polonya Cumhuriyeti'nde hukuk devleti/hukukun üstünlüğünün ihlali yönünde mühim bir risk" olup olmadığını tespit edilmesini teklif etti. Komisyon, Polonya'da kanunların anayasa uygunluğu denetiminin "artık bağımsız bir anayasa mahkemesi tarafından gerçekleştirildiğini tespit ve garanti etmenin mümkün olmadığı" uyarısını yaparak, mahkemelerin bağımsızlığı hususunda "ciddi endişeler" taşıdığını belirtti. Varşova ile iki yıldır sürdürülen diyalogtan sonuç alamayan Komisyon sonunda AB üyesi devletlerden destek talep etti.¹

Bu süreç zarfında, Mart 2018'de, İrlanda Yüksek Mahkemesi hâkimi Aileen Donnelly "Polonya'da hukuk devletinin olmaz ise olmazlarından biri olan yargı bağımsızlığının, kasdî, hesaplanmış ve kışkırtıcı bir şekilde, yeni kanunlar yoluyla imha edildiğini" vurgulayan bir başvuruyu AB Adalet Divanına yaptı.² Donnelly, Polonya vatandaşı bir şüphelinin sınırdışı edilmesi konulu bir davada "son iki sene zarfında kabul edilen tüm kanunların kümülatif etkisi göz önüne alındığında, Polonya'nın hukuk devleti olma vasfının sistematik biçimde zarar gördüğü" kanısındaydı.³ Söz konusu dava, durumun açıklığa kavuşturulması maksadıyla İrlanda Yüksek Mahkemesi tarafından Lüksemburg'da yerleşik Avrupa Birliği Adalet Divanına (ABAD) sevk edilmiş bulunuyor.

3 Nisan 2018'de Polonya'da yeni bir Yargıtay Kanunu yürürlüğe girdi. Avrupa Konseyi'nin danışma organı konumundaki Venedik Komisyonu 2017 sonu itibarıyla yayınladığı görüşünde, ülkedeki değişiklikler ile oluşturulmak istenen yapının "Sovyetler Birliği'nin ve uydu devletlerinin kurumları ile çarpıcı benzerlikler taşıdığına" dikkat çekmişti.⁴ Yargıtay Kanunu gerçektende ülkenin en yüksek mahkemesinde kökten bazı değişikliklere cevaz veriyor. Bunlar arasında onlarca mahkeme üyesinin görevden alınarak yeni atamalar sayesinde hâkimlerin büyük bir çoğunluğunun değiştirilmesi de var. Bu son kanun, yasamanın baş döndürücü bir sürat ile hayata geçirdiği düzenlemeler vasıtası ile yargıyı yeniden dizayn etme çabasının zirvesi. "İki yıllık süre zarfında arka arkaya parlamentodan geçen kanunların

¹ European Commission, Reasoned Proposal under Article 7(1) for a Council Decision regarding rule of law in Poland, 20.12.2017, p. 21,

http://ec.europa.eu/newsroom/just/document.cfm?action=display&doc_id=49108.

² Ruaidhrí Giblin, High Court judge seeks EU ruling on effect of Polish law changes, The Irish Times, 12.3.2018, <https://www.irishtimes.com/news/crime-and-law/courts/high-court/high-court-judge-seeks-eu-ruling-on-effect-of-polish-law-changes-1.3424530>.

³ Judgement of the Irish High Court, Minister of Justice vs. Artur Celmer, 12.3.2018, <http://www.statewatch.org/news/2018/mar/ireland-Minister-v-Celmer-final.pdf>.

⁴ Venice Commission, Opinion No. 904/2017, 11.12.2017, [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdfid=CDL-AD\(2017\)031-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdfid=CDL-AD(2017)031-e).

sayısı on üçten fazla. Polonya'nın bütün yargı sistemi, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, adli mahkemeler, Ulusal Yargı Kurulu, Savcılık, ve nihayet, Ulusal Yargı Okulu değişikliğe tâbi tutuldu.”⁵

Yaşanan gelişmeler Avrupa Birliği'ni kritik bir karar aşamasına getirdi. ABAD, AB üyesi devletler ve Avrupa Komisyonu nasıl hareket edileceğini ivedilikle belirlemeli çünkü atılacak her adımın taşıdığı risk büyük. ABAD İrlandalı hâkim ile hemfikir olup olmadığını ilân etmeli. AB Konseyinde yapılacak bir oylamada Komisyonun uyarısına destek verilip verilmediği görülmeli. Bunun için 28 üye devletin 22'sinin oyuna ihtiyaç var. Avrupa Komisyonu ise Yargıtay Kanunu nedeni ile Polonya'yı ABAD'da dava edip etmeyeceğine mümkün olduğu kadar çabuk -yani bu ürkütücü kanunî düzenleme dolayısıyla Temmuz ayında, hâkimler görevden alınmadan ve yerlerine yenileri atanmadan- karar vermeli.

Bu raporda ilk olarak Polonya'da hukuk devleti/hukukun üstünlüğü alanında yaşanan olumsuz gelişmelerin önemine ve AB'ye olası etkilerinin küçümsememesine yönelik bir uyarı dile getiriliyor. Daha önce hiçbir AB üyesi devletin, mahkemelerini yürütmenin denetimine bu boyutta sokmadığına dikkat çekiliyor. Polonya'nın sıklıkla karşılaştırıldığı Viktor Orban'ın Macaristan'ının dahi böyle bir düzenleme yapmadığını hatırlatılıyor.⁶ Aslında Polonya'daki gidişat bir AB ülkesinde mahkemelerin, savcılarının ve hâkimlerin yürütmenin ve tek bir partinin egemenliğine girdiği Sovyet tarzı bir adalet mekanizmasının kurulabilmesi ihtimalini gündeme getiriyor. AB'nin, hukuka ve ortak değerlere sahip bir topluluk olma vasfına ölümcül yaralar açacak bu gidişatı başka devletlere örnek teşkil etmeden durdurup durduramayacağı merakla bekleniyor.

Çalışmanın ikinci amacı ise PiS hükûmetinin AB kurumlarından gelen eleştiriler karşısında kurnaz ve tutarlı bir strateji izlediğini gözler önüne sermek. Tüm süreç boyunca hep kaçamak yanıtlarla, kafa karıştırıcı tutumlarla ve takip ettiği politikadan anlamlı bir taviz verilmesini engelleyen Polonya'da, parlamento çoğunluğu, bir yandan demokrasi anlayışının öteki AB ülkelerindekinden farklı olduğunu kabul etmezken, öbür yandan parlamento faaliyetlerinin bağımsız mahkemelerce denetlenmesinin mutlaka önüne geçileceğini defalarca dile getirmekten çekinmedi. Bu oyunun üç ana karakteri var: PiS lideri Kaczyński, Başkan Duda ve Adalet Bakanı Ziobro. Üçü de hukukçu. İlk ikisinin doktorası bile var. Üçü de neyin neden yapıldığını gayet iyi biliyor. Son üç yılın tecrübesi, Polonya hükûmeti ile yürütülen görüşmelerin, mahkemelerin bağımsızlığına gölge düşmesine set çekecek bir uzlaşma ile neticeleneceğini uman bazı AB başkentlerinin bu umudunun boşa çıkacağını gösteriyor. Polonya hükûmeti ülkedeki Yargıtay'dan ülkedeki 321 asliye mahkemesine kadar bütün yargının üzerindeki kontrolüne hâlel getirecek hiçbir düzenlemeyi yapmayacağını açık seçik beyan ediyor. PiS'in gerçek hedefinin denetime tâbi olmayan bir yürütme erki yaratmak olduğu konusunda uzun zamandır var olan şüpheler tümenden doğrulanmak üzere. İktidar partisinin artık tam da böyle bir yürütme erkine kavuşması an meselesi.

Önümüzdeki en önemli soru şu: Hem Polonya hem de tüm AB için, bugün ve öngörülebilir bir gelecekte, hukuk devleti/hukukun üstünlüğü kavramının korunup kollanmasına yönelik nasıl bir strateji benimsenmeli? ABAD'ın bu noktada çok önemli bir rol oynayacağı muhakkak. Ancak, Komisyon ve üye devletlerin de daha fazla sorumluluk almaları, daha fazla taahhüt altına girmeleri şart. Şöyle ki:

⁵ Judgement of the Irish High Court, Minister of Justice vs. Artur Celmer, 12.3.2018, ibidem.

⁶ Zoltán Fleck, Judges under attack in Hungary, Verfassungsblog, 14.5.2018, <https://verfassungsblog.de/judges-under-attack-in-hungary/>.

- Avrupa Komisyonu, Adli Mahkemeler Teşkilatı Hakkında Kanun nedeniyle ABAD nezdinde Aralık 2017’de açtığı ihlâl davasına sahip çıkarak, hukukî süreci devam ettirmeli. Şu aşamada yapılabilecek en kötü hareket Varşova hükûmetinin da gerçekleştireceği birkaç kozmetik değişikliği yeterli görerek - ABAD’ın Polonya mahkemelerine dair değerlendirme yapmasına imkân tanınmadan- davanın geri çekilmesi olur;
- Avrupa Komisyonu, Temmuz başı için planlanan ve sonrasında geriye dönüşü neredeyse imkânsız bir adım olan Yargıtay hâkimlerinin toplu olarak işten çıkartılmalarını engellemek amacıyla, Yargıtay Kanunu hakkında derhal ABAD nezdinde ihlâl davası açmalı;
- AB üyesi devletler her iki adımı da desteklemeli. İhlâl süreçleri ile aynı anda, AB Konseyi, Polonya’da hukuk devleti/hukukun üstünlüğü konulu Komisyon tarafından sunulan AB Antlaşması’nın 7. maddesinin işletilmesine yönelik gerekçeli teklifin ivedilikle oylanmasını ve üye devletlerden geniş destek görmesini sağlamalı.

Polonya hükûmetinin yargıya yönelik başlattığı bu “saldırı” AB’nin hukuk düzeni ve uzun vadeli siyasî istikrarı açısından tehlike arz etmekte. Hem ulusal hem uluslararası boyutta, AB hukuk düzeni ve üye devletlerin ulusal yargı düzenleri, o kadar içiçe geçmiş vaziyetteki, nasıl alacalı bir kumaş deseninin bütünlüğünü bozmadan büyük bir parçayı kesip atmak mümkün değil ise, bu içiçe düzeni tahrip etmeden Polonya yargısında kökten değişiklikler yapmak da mümkün değil.

328 yıl önce büyük İngiliz felsefeci John Locke’un dediği gibi, “hukukun bittiği yerde başlar.” Polonya şu anda tam bu da eşikte. Atılacak adımların sonuçları çok ağır olabilir. Aslında cevap aranan soru basit: AB, hukuk devleti/hukukun üstünlüğüne saygılı bir topluluk kimliğini koruyabilecek mi, koruyamayacak mı?

Şok, dehşet ve mahkemeler

Olanları dışarıdan gözlemleyenler Polonya’daki düzenlemelerin ne denli kökten bir değişime işaret ettiğini anlamakta zorlanabilir. Tabii, herkes Varşova’da mahkemeler ve hâkimler ile ilgili bir takım gelişmeler yaşandığının farkında. Uluslararası medyada konu hakkında makaleler yayınlıyor. Keza, insan hakları kuruluşları birçok rapor kaleme alınmış bulunuyor. Akademisyenler, Polonya’da kurulmakta olan sisteme ne isim verileceğini tartışıyor. Seçenekler arasında, “liberal olmayan demokrasi”, “plebisiter otokrazi”, “sinsi otoritarizm” var. Ancak, Ukrayna’da savaş durumu devam ederken, ABD ile ticarî ilişkiler gerilmişken, İran’a dair endişeler artmışken, Birleşik Krallık ile Brexit görüşmeleri sürerken ve İrlanda’nın sınırlarına ilişkin bir takım kaygılar belirmişken, Polonya’nın kendi başına bu sorunu çözeceğini düşünmek birçoklarına cazip geliyor. *The Economist* dergisinde yakın zamanda çıkan bir yazı, Polonya’daki sistemi, “çoğunlukçu” ve “iktidarın hareket serbestliğini” gözetken “PiS usûlü bir demokrasi” şeklinde tanımlıyor. Makalede PiS’in “Anayasa Mahkemesini *hadım ettiği*”, partinin daha uzun bir süre ülkeyi yönetme ihtimâli nedeni ile liberallerin “karalar bağladığı” ve bu durumun “AB için bir baş ağrısına dönüştüğü” de belirtiliyor.⁷ Ancak yazının sonuç bölümünde en kötü senaryonun gerçekleşmesinin hâlâ pek mümkün görünmediği ifade ediliyor:

⁷ Poland’s ruling Law and Justice party is doing lasting damage, *Economist*, 21.4.2018, <https://www.economist.com/europe/2018/04/21/polands-ruling-law-and-justice-party-is-doing-lasting-damage>.

“En kötü senaryo, Türkiye ve Macaristan’ın katettiği otoritarizm yoluna Polonya’nın çoktan girmiş bulunması. Bugün için bu senaryoya inanların sayısı az.”

Tabii, böyle sunulan bir sorun hiç kimseye yeterince ciddi gelmiyor. Aslında dışarıdan durumu gözlemleyenlerin Polonya’daki değişimin farkına tam anlamıyla varmadığı anlaşılıyor. Bunun bir sebebi, PiS’in başlattığı dönüşümün sürati. Yeni hükûmet ve Cumhurbaşkanı’nın Anayasa Mahkemesi üzerinde tam hâkimiyet kurması bir yıl gibi kısa bir zaman dilimi içinde gerçekleşti. Sonrasında, yeni iktidar yargının geri kalanın büyük bölümünü nüfuz altına almak için bir buçuk yıl kadar daha çabaladı. Bağımsız mahkemelerin ve hukuk devleti/hukukun üstünlüğünün ortadan kaldırılmasını sadece bir “baş ağrısı” diye nitelendirmek asla yeterli değil. Gelişmeler ile ilgili tıbbî benzetme yapılacak ise, söz konusu durumu felce veya kansere benzetmek en doğrusu olur.

Birçok Avrupalı için Polonya demokrasisi için tehlike çanları çaldığı fikri bir mübalağadan ibaret. Ne de olsa bu ülke yıllarca 1990 sonrası Avrupa’nın barışçıl dönüşümünün başarı öyküsü örneği olarak gösterildi. Polonya, 1991’de Avrupa Konseyi’ne 1999’da NATO’ya 2004’te de AB’ye katıldı. 2007’de Schengen’e dâhil oldu. 2002 yılında demokratikleşme alanında çalışmalarıyla tanınmış bir uzman, Polonya (ve Macaristan) için “başarılı ve iyi işleyen demokrasiler olma yolunda” eski komünist ülkeler arasında öncü devletler nitelmesini yapıyordu.⁸ Ekim 2015 seçimlerine kadar, Polonya ekonomisinin gösterdiği gelişme her bir AB ülkesinin ilerisindeydi: Polonya küresel ekonomik kriz süresince duraklamaya girmeyen tek AB üyesiydi.

Mayıs 2015’te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini PiS’in adayı Andrzej Duda ilk turda yüzde 34.8 ikinci turda ise yüzde 51.5 alarak kazandı. Ekim ayında PiS Polonya parlamentosunda mutlak çoğunluğu, alt kamara olan *Sejm*’de 460 vekilliğin 235’ini alarak ve üst kamara olan Senato’da 100 üyeliğin 63’ünü elde ederek kazandı. Bu durum bazıları endişelendirdi ama sayıca azdılar. Ne de olsa eskiden de ülkenin PiS’li bir cumhurbaşkanı ve başbakan tarafından yönetilmişliği vardı. On yıl önce, 2005 yılında, bu parti hem cumhurbaşkanlığı hem de parlamento seçimlerini kazanarak iktidara sahip olmuştu. Bir yıl boyunca Lech Kaczyński Cumhurbaşkanlığı, Jarosław Kaczyński ise Başbakanlık koltuğuna oturmuştu. İkizlerin yönetimi 2007 erken genel seçimleri ile son bulmuş, 2010’da uçağının Rusya’da düşmesi sonucu, Lech Kaczyński hayatını kaybetmiş, bir sonraki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise PiS yenilmişti.

Muhalefete geçen PiS’in söylemi giderek diğer popülist hareketlerinkine benzemeye başladı. PiS, milleti dış güçlerin ve Brüksel’in müdahalesinden koruma, geleneksel değerlere sahip çıkma, Müslüman göçü ve Müslüman mülteci karşıtlığı, daha erken emeklilik ve ailelere daha fazla yardım temalarına vurguyu arttırdı. Son seçim kampanyasında partinin lideri Jarosław Kaczyński, kendisinin toplum nezdinde ayrıştırıcı etkisinin bilincinde olduğundan geri planda durmayı tercih etti. Tek önemli istisna, Ekim 2015’te seçimlerden birkaç gün önce, göçmenlerin “kolera ve kanlı basur gibi hastalıklar ile yüksek miktarda parazit ve tek hücreliyi çoktan Avrupa’ya getirdiğini” iddiasını dillendirdiği çok sert konuşmasıydı.⁹ Kaczyński, hükûmet değişmez ise Polonya’nın 100,000’den fazla Müslümanın AB içinde yeni yerleşim yerlerine gönderilmesi politikası kapsamında topraklarına kabul etmek zorunda kalacağını söylemekte çekinmedi. Aslında baştan yanlış şekillendirilen bu politika dahilinde, o tarihteki durum göz önüne alındığında son derece az sayıda (birkaç bin) sığınmacının

⁸ Thomas Carothers, The End of the Transition Paradigm, Journal of Democracy, 2002, <https://www.journalofdemocracy.org/sites/default/files/Carothers-13-1.pdf>.

⁹ Jan Cienski, Migrants carry “parasites and protozoa,” warns Polish opposition leader, Politico, 14.10.2015, <https://www.politico.eu/article/migrants-asylum-poland-kaczyński-election/>.

Polonya'ya gelecekti. Ancak bu söylem, PiS'in mutlak çoğunluğu kazanmasına yardımcı oldu.¹⁰

PiS yargının bağımsızlığına karşı giriştiği mücadeledeki kararlılığı ve sürati ile herkesi gafil avladı. Uzun zamandır PiS'in düşman listesinde ilk sırada yer alan Anayasa Mahkemesi hemen hedef tahtasına oturtuldu. Jaroslaw Kaczynski'nin söz konusu mahkemeyi ülkedeki "bütün kötülüklerin anası" olarak nitelendirdiğini hatırlatalım.¹¹ PiS, parlamentodaki çoğunluğunu kullanarak 2015 sonu görev sürelerini tamamlayacak iki üyenin yerine atama yapabilecek durumdaydı. Ancak parti yönetimi daha hızlı hareket etmek istedi. Sebep belliydi: İşlerin olağan seyrinde, PiS tarafından atananlardan mahkeme üyelerinin mahkemede çoğunluğu ele geçirmesi 2019'da mümkün olacaktı. Bu da PiS'in normal hükümet süresinin sonuna denk geliyordu.

2 Aralık 2015'te Parlamento'nun alt kamarasındaki PiS çoğunluğu, 15 üyeli Anayasa Mahkemesinde boşalan iki koltuk yerine beş koltuk için aday gösterdi. Böylece PiS, bir önceki parlamentonun görev süresinin bitiminden az zaman önce aday gösterdiği üç kişinin de yerine yeni isimler önermiş oldu. Başkan Duda yemin eden bu beş kişinin atamasını hemen yaptı. Anayasa Mahkemesi takip edilen bu prosedürün anayasaya aykırı olduğu oybirliği ile hükmetti. O andan itibaren yaşananları aslında bir hukuk darbesi olarak adlandırmak mümkün. Hükümet Anayasa Mahkemesinin çoğunluğunu üç hamlede mat etti. İlk olarak Başkan Duda'nın, bir evvelki parlamento tarafından kanunlara uygun bir biçimde görevlendirilen üç hâkimin yemin edip ve atanmalarına fırsat tanımadığını hatırlatalım. İkinci adımda, Anayasa Mahkemesinin içtüzüğü bir kanun ile değiştirilerek mahkemenin karar alma yeter sayısını 13'e çıkartıldı. Akabinde parlamento, PiS tarafından kanunlara aykırı biçimde görevlendirilen üç hâkimin Anayasa Mahkemesi tarafından reddi nedeni ile artık karar yeter sayısını bulkunmadığı gerekçesi ile bu mahkemenin karar alamayacağını ilan etti. Hükümet böylece Anayasa Mahkemesinin kararlarını Resmî Gazete'de yayınlamamaya başladı. Kanunların anayasaya uygunluğunun garantörü konumundaki bir mahkeme böylece birkaç haftalık bir süre zarfında, elinden gelişmeleri takip etmekten başka bir şey gelmeyen bahtsız bir seyirci konumuna itildi. Mahkeme başkanı durumdan muzdaripti. Kanunlara aykırı olarak atanan hâkimlerin çalışmalarına izin vermedi. Yargıtay Anayasa Mahkemesine destek verdi. Hükümet ise tutumunu değiştirmede.

2016 yılında Helsinki İnsan Hakları Vakfının başvurusunu takiben savcılar, Başbakan'ın Anayasa Mahkemesinin kararlarının Resmî Gazete'de yayınlanmaması yönündeki uygulamasına karşı hukukî süreç başlattılar. Dava açan savcılar iki kez değiştirildi. Sonunda Adalet Bakanlığı amacına ulaştı ve süreç sonlandırıldı.¹² 10 Şubat 2017'de yayımlanan bir kararda, bu dosyada görevlendirilen savcı, Başbakan'ın anayasa uyarınca Anayasa Mahkemesinin tüm kararlarını yayınlamakla mükellef olduğunu hatırlatmakla beraber, hükümetin başının bazı kararların yayınlanmasının kanunlara aykırı sonuçlar doğurabileceği endişesi gibi haklı gerekçeleri olabileceğini (!) belirtmekten çekinmedi.¹³ Anayasa

¹⁰ AB içinde yeni erişim yerlerine gönderme düzeneğinin neden işleyemeyeceğine dair daha ayrıntılı bilgi için o tarihte ESI'nin yayınladığı çalışmaya bakınız: ESI Newsletter, Getting results? How muddled thinking prolongs the refugee crisis, 14.12.2015, https://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=67&newsletter_ID=101.

¹¹ Jan Cienski, Poland's constitutional crisis goes international, Politico, 24.12.2015, <https://www.politico.eu/article/poland-constitution-crisis-kaczynski-duda/>.

¹² Paweł Szaniawski, Klątwa śledztwa w sprawie wyroku Trybunału? Zrezygnował kolejny prokurator, Newsweek Polska, 24.4.2016, <http://www.newsweek.pl/polska/remigiusz-krynke-rezygnuje-ze-sprawy-publikacji-wyroku-tk.artykuly.384327,1.html>.

¹³ Niepublikowanie wyroków TK: dokumenty z śledztwa, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, 30.11.2017, <http://www.hfhr.pl/niepublikowanie-wyrokow-tk-dokumenty-z-sledztwa/>.

Mahkemesinin eski bir başkanı olan Marek Safjan'a göre, bu karar Polonya'da hukuk devletinin sona erdiğinin habercisiydi.¹⁴

PiS'in Anayasa Mahkemesini susturmak istemesi sürpriz değildi. Partinin başkanı Jaroslaw Kaczynski, hükûmetlerin icraatların mahkemelerce meşru nedenlerle sınırlandırılabilmesi şeklinde tanımlanabilecek "mümkün değilcilik" kavramına karşı uzun zamandır veryansın ediyordu. Haziran 2016'da Kaczynski Anayasa Mahkemesi ile yaşanan ihtilâfı, "kamu hayatına şekil vermede demokratik mekanizmalar ve seçimler mi ya da ... meslek kuruluşları veya lobiler mi belirleyici?" sorusu bağlamında değerlendirmek gerektiğini söyledi.¹⁵ Polonya Dışişleri Bakanı, Anayasa Mahkemesi Başkanı'nı "İran'daki ayetullahlara" benzetti.¹⁶ Eylül 2016'da Adalet Bakanı eğer bir şeyler yapılmaz ise Anayasa Mahkemesinin "Polonya yargısının daha iyiye gitmesini engelleyeceği" uyarısında bulundu.¹⁷

Aralık 2016'da PiS son darbeyi indirdi. Anayasa Mahkemesinin başkanının görev süresinin sona ermesini takiben, anayasaya göre, başkanlığını Anayasa Mahkemesinin sorumlu başkan yardımcısının yapacağı ve mahkemenin hâkimlerinden oluşan bir kurulun yeni bir isim önermesi gerekiyordu. Ancak öyle olmadı. PiS parlamentodan bir kanun geçirdi. Anayasada olmayan bir makâm yaratıldı: "Anayasa Mahkemesi Başkan Vekili" makâmı. Kanun söz konusu "vekili" tayin yetkisi cumhurbaşkanlığı makâmına yani Andrzej Duda'ya tanıdı. Duda, PiS'in 2015 sonlarında Anayasa Mahkemesine getirdiği iki hâkimden biri olan Julia Przylebska'yı başkan vekili tayin etti. Przylebska çabuk davranarak önceki başkanın ve Anayasa Mahkemesi üyelerinin çoğunluğunun kabul etmediği üç hâkimi kuruma dahil etti. 20 Aralık 2016 günü bir genel kurul düzenledi. Hâkimlerin çoğunluğu itiraz etti. Fakat o, yalnızca, mahkemeye PiS tarafından atanmış altı üyenin hazır bulunduğu bir oturumda Anayasa Mahkemesine asaleten başkan seçildi. Duda yemin eden Julia Przylebska'yı başkan olarak göreve atadı.¹⁸ Yeni başkan, başkan yardımcısını, o yıl içinde emekli olacağı tarihe kadar sürecek uzun bir izne gönderdi. Przylebska aynı zamanda önemli bir ihtilâfın bulunduğu davalarda PiS tarafından getirilen üyelerin çoğunlukta olmasını sağlayacak şekilde mahkeme heyetlerini yeniden belirledi. 2017 başında Adalet Bakanı Zbigniew Ziobro 2010 senesinde Anayasa Mahkemesine seçilen üç hâkimin anayasaya aykırı bir şekilde göreve getirildiğini -hiçbir kanıt sunmadan- iddia etmesi ve bu kişilerin Anayasa Mahkemesinde süregelen yargılama işlemlerine katılmaması gerektiğini söylemesi üzerine, yeni başkan Adalet Bakanı'nın dediğini hayat geçirdi.

2017'nin ilk ayları itibarıyla mahkeme artık PiS'in denetimindeydi. Haziran 2017 itibarıyla 15 üyenin dokuzunu PiS göreve getirmişti. Bunların arasında başkan ve başkan yardımcısı da bulunuyordu. 2018 başında, hükûmet yanlısı bir Polonya dergisi Julia Przylebska'yı yılın kişisi seçti. Dergi bu kararı Anayasa Mahkemesi Başkanı Przylebska'nın "Polonya'da adalet

¹⁴ Quoted in Wojciech Sadurski, *How Democracy Dies (in Poland): A case study of Anti-constitutional populist backsliding*, p. 30.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Adam Gaafar, Waszczykowski: Rzepliński jest jak ajatollah z Iranu, podobnie jak cały Trybunał Konstytucyjny, *Natemat.pl*, 10.3.2016, <http://natemat.pl/173935,waszczykowski-rzeplinski-jest-jak-ajatollah-z-iranu-podobnie-jak-caly-trybunal-konstytucyjny>.

¹⁷ Mateusz Wojtalik, PiS chce przejąć sądy. Ziobro przyznaje: Jest jeden problem, *Newsweek Polska*, 10.9.2016, <http://www.newsweek.pl/polska/zbigniew-ziobro-o-reformie-sadow-problemem-trybunal-konstytucyjny.artykuly.396878.1.html>.

¹⁸ Maciej Pach, Powołanie, którego nie było, *Konstytucyjny.pl*, 10.2.2017, <http://konstytucyjny.pl/powolanie-ktorego-nie-bylo-maciej-pach/>; Ewa Siedlecka, Prezes Przylebska nielegalna? Złamała przepisy, które uchwalił PiS, *Gazeta Wyborcza*, 5.1.2017, <http://wyborcza.pl/7,75398,21204828,prezes-przylebska-nielegalna-zlamala-przepisy-ktore-uchwalil.html>.

sisteminin yeniden inşasının” simge ismi olması hasebiyle almıştı. Ödül töreninde PiS lideri Jaroslaw Kaczynski, Przylebska’ya çiçek vererek başkanı samimî bir biçimde tebrik etti.

Anayasa Mahkemesini susturan hükûmetin, bir sonraki hedefleri arasında hâkim ve savcılarının eğitimi, adli mahkemelerin işleyişi, hâkimlerin terfii, onlara uygulanan disiplin prosedürleri ve görevden alınmalarına ilişkin düzenlemeler vardı. PiS, Ulusal Hâkimlik ve Savcılık Okulu, Ulusal Yargı Kurulu, adli mahkemeleri ve son olarak Yargıtay’ı odağına yerleştirdi. Yargı alanında yerinden oynatılmayan taş kalmayacaktı.

Yargı bağımsızlığının yok edilmesine yönelik dört önemli kanun

	Yürürlük tarihi
Ulusal Hâkimlik ve Savcılık Okulu Hakkında Kanun	Haziran 2017
Adli Mahkemeler Teşkilatı Hakkında Kanun	Ağustos 2017
Ulusal Yargı Kurulu Hakkında Kanun	Mart 2018
Yargıtay Kanunu	Nisan 2018

Değişiklik süreci doruk noktasına 2018 zarfında ulaştı. Nisan 2018’de yeni bir Yargıtay Kanunu yürürlüğe girdi. Artık 3 Temmuz 2018 sonrası Yargıtay’ın başkanı dâhil, üyelerinin yüzde 40’ının görev süreleri dolmadan emekli edilmesi söz konusu. Bu yargı bağımsızlığına karşı atılan çok vahim bir adım. Sadece Cumhurbaşkanı’nın uygun gördüğü hâkimler koltuklarını koruyabilecek. Aynı zamanda, Ulusal Yargı Kurulu tarafından belirlenecek çok sayıda hâkimin Yargıtay bünyesinde yeni oluşturulan iki süper daireye atanması öngörülmekte. Böylece bir hamlede Yargıtay hâkimlerinin çoğunluğunun (120 üyenin 70’inin) atanması sağlanacak. Yeni kurulan bu daireler mahkemede derin bir değişime sebep olacak. Dairelerden biri hâkimlere yönelik disiplin süreçlerinden sorumlu kılınacak, diğerine ise hem son yirmi yıl zarfında Yargıtay’ın aldığı nihaî kararları iptal etme hem de seçimlere ilişkin anlaşmazlıkları çözüme bağlama yetkisi verilecek. İki daireye de tamamı yeni belirlenecek hâkimler atanacak. Atamaları da 2018 başında PiS tarafından yandaşları ile doldurulan Ulusal Yargı Kurulu yapacak.

Gelişmeleri endişe ile izleyen Avrupa Komisyonu Temmuz 2016 tarihli hukuk devleti/hukukun üstünlüğü konulu ilk tavsiyesinde “Polonya’da hukuk devleti/hukukun üstünlüğüne karşı sistematik bir tehditin varlığını” tespit etti.¹⁹ Bu tesbitini Aralık 2016’da tekrarladı.²⁰ Temmuz 2017 tarihli üçüncü tavsiyesinde tehditin “ciddi biçimde arttığına” vurgu yaptı.²¹ Durum o zamandan beri daha da kötüye evrildi.

PiS gerçekleştirdiği reformların gerekliliğini ve meşruluğunu savunuyor. Amacın sorunlu bir işleyişten muzdarip randımsız ve yavaş bir yargıyı dönüştürmek olduğunu belirtiyor. Adalet Bakanı’nın Şubat 2017’de söyledikleri de aynı istikâmette: “Polonya, Avrupa’da her yüzbin kişiye düşen hâkim sayısında ikinci sırada. Zirvedeyiz. Randımsızlık, yargılama sürelerinin uzunluğu ve neticelenmesi alanında da zirvedeyiz.”²² Ancak AB’nin Adalet Çizelgesi başka bir tablo sunuyor. 2017 yılında Polonya yargısı Avrupa’nın (28 ülke arasında) en randımanlı

¹⁹ European Commission, Rule of Law: Commission issues recommendation to Poland, 27.7.2016, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2643_en.htm.

²⁰ European Commission, Rule of Law: Commission discusses latest developments and issues complementary Recommendation to Poland, 21.12.2016, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-4476_en.htm.

²¹ European Commission, European Commission acts to preserve the rule of law in Poland, 26.7.2016, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-2161_en.htm.

²² Adalet Bakanı Zbigniew Ziobro ile söyleşi (Lehçe), 20.2.2017, <https://vod.tvp.pl/video/kwadrans-polityczny,20022017,28862463>.

12. yargısı konumunda.²³ Hayata geçirilen ve yargının bağımsızlığına gölge düşürülen reformların hiçbiri randıman sorunu odaklı değil.

İleri sürülen diğer savı da, yani geçmiş kararların gözden geçirilmesi gerekliliğini de değerlendirmek şart. PiS ülkedeki hâkimlerin çoğunun komünist dönemde göreve başladığını ve totaliter bir kafa yapısını temsil ettiğini ileri sürüyor. Zaten Nisan 2017’de Adalet Bakanı Ziobro “komünist seçkinlerin kafa yapısı ve patolojisinden” kurtulmak için kökten bir değişimin gerekliliğinden dem vuran bir açıklama yapmıştı.²⁴ 2018 başı hükûmet tarafından yayınlanan Beyaz Kitap’ta bulunan şu cümleler dikkat çekici: “Polonya yargısı komünist geçmişi ile ilgili hiçbir zaman hesap vermedi. Sadece en tartışılabilirler arasında yer alan birkaç hâkim 1990’larda görevden alındı. Adli mahkemelerde çalışanların çoğu yerlerinde kaldı.”²⁵

Aslında 1990’da Yargıtay’da görevli hâkimlerin yüzde 81’i görevden alındı. Yerinde kalanların hepsi bireysel incelemelerin olumlu sonuçlanması neticesinde görevlerine devam etti. 2017 senesinde Yargıtay’da görevli 82 hâkim arasından sadece altısı 1981-1983 arasındaki sıkıyönetim döneminde alt mahkemelerde görev yapmıştı. Bu kişilerin de ahlâkî ilkelere aykırı kararlar verdikleri kanıtlanamamıştı.²⁶

2017 itibarıyla ülkedeki hâkimlerin ortalama yaşı 44.²⁷ İşin garip yani, yeni düzenlemelerin önde gelen mimarları arasında yer alan PiS parlamenterisi Stanislaw Piotrowicz’in bizzat kendisi sıkıyönetim döneminde muhalifler aleyhine iddianame hazırlayan komünist bir savcı.²⁸ Piotrowicz hâlihazırda “Polonyalı hâkimlerin halkın isteğine uygun hareket etmediğini, kendi çıkarları yönünde kararlar aldığını” iddia etmekte.²⁹ PiS liderlerinin başka açıklamaları da komünist dönemi hatırlatan cinsten. Örneğin Adalet Bakan Yardımcısı Lukasz Piebiak Şubat 2018’de aşağıdaki ifâdeleri kullanmakta beis görmedi:

“Hâkimler her zaman devletin tarafında olmalı ... yasama ve yürütme mercilerinin hilâfına tutum takınan hâkimlerin davranışları tehlike arz eder. 10,000 kişilik bir zümrede

²³ Polonya’da hukukî anlaşmazlıkların çözümü için ortalama 200 gün gerekiyor. Bu ortalama Lüksemburg’da 100, Çek Cumhuriyeti’nde 150, Fransa’da 320 ve İtalya’da 510 gün. Polonya bu sayılar ışığında 28 AB ülkesi arasında 12. sırada yer alıyor. Aynı durum derdest davalar açısından da geçerli. Polonya’da aynı AB ortalamasının gösterdiği gibi her 100 kişi için 4 derdest dava bulunuyor. Kaynak: European Commission, The 2017 EU Justice Scoreboard, pp. 8-10, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2017_en.pdf.

²⁴ TOP 7 cytatów z wywiadu Ziobry dla “wSieci”: “Nie kryję, że planujemy bardzo poważne zmiany, jeśli chodzi o kształt Sądu Najwyższego”, Wpolarityce.pl, 18.4.2017, <https://wpolarityce.pl/polityka/336019-top-7-cytatow-z-wywiadu-ziobry-dla-wsieci-nie-kryje-ze-planujemy-bardzo-powazne-zmiany-jesli-chodzi-o-ksztalt-sadu-najwyzszego>.

²⁵ Chancellery of the Prime Minister, White Paper on the reforms of the Polish justice system, 8.3.2018, p. 1, https://www.premier.gov.pl/files/files/white_paper_en_-_executive_summary.pdf.

²⁶ Iustitia Polish Judges Association, Response of the Polish Judges Association Iustitia to the White Paper on the Reform of the Polish Judiciary presented to the European Commission by the Government of the Republic of Poland, 13.3.2018, https://www.iustitia.pl/images/pliki/response_to_the_white_paper.pdf.

²⁷ Leonid Bershidsky, Poland pitches Europe on its war on judges, Bloomberg, 26.2.2018, <https://www.bloomberg.com/view/articles/2018-02-26/poland-s-war-on-judges-faces-european-backlash>.

²⁸ Kulisy kariery prokuratora Piotrowicza. “Jak można tak ludziom kłamać?”, TVN24, 15.11.2017, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/czarno-na-bialym-kariera-stanislaw-piotrowicza,790243.html>.

²⁹ Piotrowicz o sędziach: Nie kierują się wolą narodu, tylko bronią własnych interesów, Dziennik. Gazeta Prawna 16.05.2017, <http://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/549884.piotrowicz-o-sedziach-nie-kieruja-sie-wola-narodu-tylko-bronia-wlasnych-intereso.html>.

her zaman yüz karaları çıkar. Bizim görevimiz bunların sayısını en az seviyeye indirmek ve *tespit edilenleri acımadan yok etmek*.³⁰

Bir Polonyalı hâkimin, Adam'ın hikâyesi

Bugünün Polonya'sında hâkimlik yapmak isteyen genç bir hukukçu düşünelim. Adını Adam koyalım. Bir Polonya üniversitesinden yeni mezun olan Adam, Krakow'da bulunan Ulusal Hâkimlik ve Savcılık Okuluna başvursun.³¹

Bu okul 2009'da açılmış. Hâlihazırda 156 hâkim ve savcı adayına eğitim vermekte.³² Tamamıyla Adalet Bakanlığına bağlı. Eğitimin içeriğinden sorumlu kurulunun tüm üyelerini bizzat Adalet Bakanı atıyor. Öğretmen atamalarını veto etme yetkisi de kendisinde.³³ Sınav kurulunun dokuz üyesinin yedisini de o belirliyor. Keza okul müdürünü. Hemen altını çizelim: 2016'da atanan şu anki müdür on yıl önce yine Ziobro'nun bakanlığı sırasında Adalet Bakanlığı Müsteşarı koltuğunda oturan kişi.

Hâkim adayları 36 ay eğitim alıyor. Mezunlar Adalet Bakanı tarafından dört yıllık süre ile "kıdemsiz hâkim" sıfatıyla ülkedeki 321 asliye mahkemesine atanıyorlar ve gelen davaları karara bağlamaya başlıyorlar. Kıdemsiz hâkimlik PiS'in 2017'de yeniden gündeme getirdiği bir uygulama.³⁴ Adam'ın bu dört yıllık süre bitmeden tam hâkim statüsüne kavuşabilmesi ancak Adalet Bakanı'nın güvenini kazanması halinde mümkün.

Aslında bu kıdemsiz hâkimlik yeni bir icat değil ancak 2007 yılında Anayasa Mahkemesinin, Adalet Bakanı'nın hem atama hem görevden alma noktasında aşırı yetkisi olduğu gerekçesi ile yürürlükten kaldırdığı bir uygulama.³⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de 2011 yılında kıdemsiz hâkim sisteminin âdil yargılanma hakkını ihlâl ettiğine hükmetmiş.³⁶

Adam'ın kıdemsiz hâkim olarak geçireceği sürenin sonunda tam hâkim olmak için başvurması hâlinde, ismini Cumhurbaşkanı'na önerecek kurum Ulusal Yargı Kurulu. Bu önerme ancak ve ancak Adalet Bakanı'nın ya da ilgili mahkemeninin başkanının itirazı yoksa gerçekleşiyor. Son karar ise Cumhurbaşkanı tarafından veriliyor.

³⁰ Adalet Bakan Yardımcısı Lukasz Piebiak ile söyleşi (Lehçe), 13.2.2018, <http://wpolsce.pl/magazyn/2495-prosze-to-wyjasnic-edyta-holdynska-rozmawiala-z-lukaszem-piebiakiem-wiceministrem-sprawiedliwosci>.

³¹ Lehçe: KSSIP, <https://www.kSSIP.gov.pl/>.

³² Ruszyły aplikacje na sędziów i prokuratorów 2018, Rzeczpospolita, 5.3.2018, <http://www.rp.pl/Aplikacjeegzaminy/303059952-Ruszyly-aplikacje-na-sedziow-i-prokuratorow-2018.html>.

³³ Stanisław Skarżyński, Ustawa o Krajowej Szkole Sądownictwa to pięćset etatów sędziowskich dla ludzi Ziobry, OKO.press, 13.3.2017, <https://oko.press/ustawa-o-krajowej-szkole-sadownictwa-piecset-etatow-sedziowskich-dla-ludzi-ziobry/>.

³⁴ Polonya'da 321 asliye mahkemesi (sady rejonowe), 41 vilayet mahkemesi (sady okręgowie) and 11 adet de bölge istinaf mahkemesi (sady apelacyjne) bulunuyor. See https://pl.m.wikipedia.org/wiki/Struktura_s%C4%85d%C3%B3w_powszechnych_w_Polsce.

³⁵ Wyrok z 24 października 2007 r., Sprawowanie władzy sądowniczej przez asesorów, Trybunał Konstytucyjny, http://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/omowienia/SK_7_06_PL.pdf.

³⁶ Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Ważne orzeczenia ETPCz w polskich sprawach, 15.6.2011, <http://www.hfhr.pl/wazne-orzeczenia-etpcz-w-polskich-sprawach-3/>.

Ocak 2018 itibarı ile Polonya mahkemelerinde 408 açık kadro var. Buralara son iki yılda atama yapılmadı.³⁷ Eskiden avukatlar ve hukuk profesörleri de Adam'ın rakibi olabiliyordu. Haziran 2017'de Ulusal Okul Hakkında Kanun'un kabulünden sonra işler değişti. Artık okulun final imtihanını geçip mezun olanlar hâkim atamalarında tercih ediliyorlar.

Adam'ın tam hâkim olması ile beraber kariyerindeki Adalet Bakanı'na tâbiyet durumu birçok açıdan sona ermiyor. Ağustos 2017'de yürürlüğe giren Adli Mahkemeler Teşkilatı Hakkında Kanun, Adalet Bakanı'na mahkeme başkanı ve vekillerini altı aylık bir zaman zarfında herhangi bir gerekçe göstermeden görevden alma yetkisi tanıdı. Bakan bu sayede 730 mahkeme başkanı ve vekilinin 194'ünü görevden aldı.³⁸ Hâlâ da, Ulusal Yargı Kurulunda üçte ikilik bir çoğunluk tarafından engellenmediği takdirde, var olan mahkeme başkanlarını değiştirme yetkisi bâki. Tabii Adalet Bakanı'nın tüm mahkeme başkanları üzerinde nüfuzu büyük. Başkanların da diğer hâkimler üzerinde. Bağlı olduğu mahkemenin başkanı, Adam'a sormadan, kendisini mahkemenin bir kurulundan diğerine atayabiliyor. Başkanlar ayrıca izinlerine, asistanlarının görevlendirilmesine ve iş yüküne de karar veriyor. Adli Teşkilatı Hakkında Kanun yeni bir "mahkeme başkanları arasında disiplin hiyerarşisi" getirmiş bulunuyor. Piramidin tepesinde Adalet Bakanı var. Bu yapı başkanların çalışmalarına dair verdikleri olağan raporları değerlendiriyor ve kendilerine verilen ödenekleri azaltma veya artırma yoluyla... "yargı bağımsızlığına açıkça müdahale" edebiliyor."³⁹

Anahtar rolü haiz başka bir oyuncu Ulusal Yargı Kurulu. Bu kurul Adam'ın kariyeri boyunca çeşitli aşamalarda söz sahibi. Adam'ın her yeni göreve atanması, görevlerini ifâsına dair değerlendirilmesi, alacağı terfiler ve tâbi olacağı her disiplin prosedüründe bu kurul devreye giriyor. Mart 2018'de yürürlüğe giren yeni bir ile kurulun yapısı kökten değiştirildiğini hemen belirtelim. Değişiklik öncesi 25 üyenin 15'ini hâkimler kendileri seçerken, kalan on kişi de şöyle dağılıyordu: Cumhurbaşkanı adına bir temsilci, Adalet Bakanı adına bir temsilci, altı tane milletvekili, ile res'en üye kabul edilen Yargıtay Başkanı ve Danıştay Başkanı.

Mart 2018'de hâkimler tarafından kendi aralarından seçilen 15 kişinin görevlerine son verildi. Yerlerine parlamentodaki çoğunluk tarafından 15 kişi seçildi. Toplam 18 kişi bu üyelikler için aday gösterildi. Biri hariç tüm muhalefet partileri oylamayı boykot etti. 267 milletvekili, PiS tarafından önerilen dokuz üye ile Kukiz'15 grubu tarafından önerilen altı üyenin lehine oy verdi.⁴⁰ Böylece Ulusal Yargı Kurulunda siyasî bir çoğunluk oluştu. Nihayetinde 25 üyenin 21'inin parlamento tarafından görevlendirildiği bir tablo ortaya çıktı. Artık bu kurul artık Polonya'da hâkimlerin kariyerlerine dair söz sahibi.⁴¹

³⁷ Małgorzata Kryszkiewicz, Konkursy odblokowane. Coraz więcej wakatów w sądach rejonowych, Gazeta Prawna, 28.2.2018, <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1107588,wakaty-w-sadach-rejonowych.html>. Başka kaynaklarda bu sayı 2018 baharı itibarıyla 800 olarak veriliyor.

³⁸ Rozmiary czystek w sądach (listę nazwisk) ujawniają sędziowie, Monitor Konstytucyjny, 17.5.2018, <http://monitorkonstytucyjny.eu/archiwa/3982>.

³⁹ Wojciech Sadurski, How Democracy Dies (in Poland): A Case Study of Anti-Constitutional Populist Backsliding, p 43

⁴⁰ Kandydaci do KRS z poparciem PiS i Kukiz'15 – lista, Rzeczpospolita, 2.3.2018, <http://www.rp.pl/Sedziowie-i-sady/303029950-Kandydaci-do-KRS-z-poparciem-PiS-i-Kukiz15---lista.html>. Kukiz'15 hükümetin kanun tasarılarına çoğunlukla destek veren bir muhalefet partisi

⁴¹ Ulusal Yargı Kurulunun 15 yeni üyesinin 12'si, şimdiki Adalet Bakanı tarafından yakın zamanda kendi bağlı oldukları mahkemelerde idarî görevlere atanmış (bu Adalet Bakanı'nın herhangi bir gerekçe göstermeden mahkeme başkanları hakkında tasarrufta bulunmasının mümkün olduğu o altı aylık süre zarfında gerçekleşmişti) ya da geçici olarak Adalet Bakanlığında görevlendirilmiş kişilerdi. Kaynak: Patryk Wachowiec, Minister Ziobro – nowa KRS. Mapa powiązań, FOR, 20.2.2018, <https://for.org.pl/pl/a/5775,nowa-krs-zalezna-od-ministra-sprawiedliwosci-mapa-powiazan>.

Kariyeri boyunca Adam'ın Adalet Bakanı ile ters düşmekten kaçınmasını gerektirecek bir husus daha var. Adli Mahkemeler Teşkilatı Hakkında Kanun Adalet Bakanı'na disiplin prosedürleri alanında geniş yetkiler tanıyor.⁴² Bakan, Kanun'a göre özel yetkili disiplin savcısı atayabiliyor ve bu kişiye şahsen talimat verebiliyor.⁴³ Birinci derece disiplin mahkemesinin tüm üyeleri de kendisi tarafından belirleniyor. Kanun, yargısal denetim alanı dışında sahip olunan, hatta kanunlara aykırı olarak elde edilen -telefon dinlemeleri dahil- her türlü delilin kullanılmasını mümkün kılıyor. Bu konuda, Kamu Denetçisi Adam Bodnar'ın, Adalet Bakanı'na disiplin prosedüründe tanınan aşırı yetkilerin hâkimler üzerinde "olumsuz etkisine" dikkat çektiğini hatırlatalım.⁴⁴

Kuzeydoğu Polonya'da yakın zamanda gündeme gelen bir dava gücün tek elde toplanmasının ne kadar tehlikeli olduğunu gösterir nitelikte. 4 Mart 2016'da PiS tarafından iki gün sonra gerçekleşecek Senato seçimleri için propaganda imkânı olarak değerlendirilen bir sergi açılışı sırasında bir grup vatandaş protesto gösterisi düzenliyor.⁴⁵ "Kamu düzenini bozmak" suçlaması ile haklarında soruşturma başlatılıyor. Ocak 2017'de yerel birinci derece mahkemesinde hâkimlik yapan Dominik Czeszkiewicz, protestocuları *suçsuz* buluyor. Dava ikinci derece mahkemesine gidiyor. Daha sonradan ortaya çıkacağı üzere, ilgili hâkim Adalet Bakan Yardımcısı ile karar öncesi gizlice görüşüyor ve ilk derece kararını bozarak yeniden değerlendirilmek üzere geri gönderiyor.⁴⁶ Başka bir ilk derece hâkimi protestocuları yine *suçsuz* buluyor. Ancak ikinci derece hâkimi o arada terfettirilerek bölge mahkemesinin başına getiriliyor. Kendisi hemen Czeszkiewicz hakkında, bambaşka bir soruşturma dosyasındaki gecikmeyi bahane ederek disiplin soruşturması başlatıyor.⁴⁷

Ocak 2018'te, söz konusu açılışa hazır bulunan siyasetçilerden biri olan İçişleri Bakan Yardımcısı Jaroslaw Zielinski, bir radyo söyleşisinde Czeszkiewicz'in protestocuları suçsuz ilân ederek "kanunu ihlâl e özendirdiğini" söylüyor.⁴⁸ Şubat 2018'de Krakov'da hâkim temsilcilerinden müteşekkil bir kurul bu tür disiplin süreçlerinin başlatılmasının "Dominik Czeszkiewicz tarafından daha önce alınan bir karar karşı misilleme" niteliğinde olduğunu altını çiziyor.⁴⁹ Nisan 2018'de disiplin savcısı Czeszkiewicz hakkında görevi kötüye kullanma suçlamasında bulunuyor. Dava hâlâ devam etmekte. Suçlu bulunursa Czeszkiewicz'in hâkim kürsüsünden indirilmesi söz konusu.

⁴² Adalet Bakanı, bir disiplin prosedürü temsilcisinin aldığı disiplin işlemleri başlatmama kararına karşı bağlayıcılığı haiz bir itirazda bulunabilir ve böylece disiplin işlemleri zorunlu olarak başlatılabilir. Adli Mahkemeler Teşkilatı Hakkında Kanun'un 114. maddesinin 9. fıkrası.

⁴³ Małgorzata Kryszkiewicz, Zbigniew Ziobro, sędzia wszystkich sędziów. Postępowania dyscyplinarne w rękach polityków, Gazeta Prawna, 27.3.2018, <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1112119.nowa-ustawa-o-sn-postepowanie-dyscyplinarne-wobec-sedziow.html>.

⁴⁴ Adam Bodnar, Europe can save Poland from darkness, Politico, 9.4.2018, <https://www.politico.eu/article/poland-judiciary-rule-of-law-europe-must-intervene/>.

⁴⁵ "To nie miejsce na wiec!". Awantura na otwarciu wystawy o gen. Andersie, 4.3.2016, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/krzyki-na-otwarciu-wystawy-o-gen-andersie,624650.html>.

⁴⁶ Mariusz Jałoszewski, Sędzia, który uniewinnił działaczy KOD, ma zarzuty dyscyplinarne. Bo rzekomo źle sędzi, OKO.press, 20.4.2018, <https://oko.press/sedzia-ktory-uniewinnil-dzialaczy-kod-ma-zarzuty-dyscyplinarne-bo-rzekomo-zle-sadzi/>.

⁴⁷ Mariusz Jałoszewski, Sędzia, który uniewinnił działaczy KOD, ma zarzuty dyscyplinarne. Bo rzekomo źle sędzi, OKO.press, 20.4.2018, <https://oko.press/sedzia-ktory-uniewinnil-dzialaczy-kod-ma-zarzuty-dyscyplinarne-bo-rzekomo-zle-sadzi/>.

⁴⁸ Jaroslaw Zielinski ile söyleşi (Lehçe), 2.1.2018, <https://radio5.com.pl/pierwszy-gosc-w-2018/>.

⁴⁹ Resolution of the Assembly of Representatives of Judges of the Regional Court in Kraków of 26 February 2018, 10.3.2018, <http://konstytucyjny.pl/resolution-of-the-assembly-of-representatives-of-judges-of-the-regional-court-in-krakow-of-26-february-2018/>. An assembly of judges at the appeals court in Kraków shared the same opinion in its resolution No 4 of 16 April 2018.

Geçmişte Czeszkiewicz gibi hâkimler, üyeleri Ulusal Yargı Kurulu tarafından belirlenen bağımsız bir disiplin kurulu önünde hesap verirdi. 3 Nisan 2018’de yürürlüğe giren yeni Yargıtay Kanunu uyarınca suçlu bulunan bir hâkim Yargıtay nezdinde itirazda bulunabiliyor. Ancak, Temmuz 2018 itibarıyla Yargıtay’da tüm disiplin suçları yeni kurulan bir disiplin dairesi tarafından incelenecek. Bu dairenin bütün üyelerini ise, yenilenen Ulusal Yargı Kurulu belirleyecek. Ayrıca Seanto bu daireye halktan bazı üyeler atanma hakkına sahip. Söz konusu üyelerin herhangi bir hukukî eğitime sahip olmaları şartı yok. Senatoda PiS mutlak çoğunluğa sahip. Disiplin dairesi Yargıtay’ın geri kalanından tamamen bağımsız tasarlanmış. Kendi başkanı ve bütçesi bulunan tüm üyeleri yeni bir oluşum. Yeni Yargıtay Kanunu disiplin konusunda 580 kadar tedbire atıf yapıyor. Bu yeni disiplin sisteminin Adam gibi hâkimlerin yanı sıra avukatlar dahil adalet mekanizmasında rolü olan meslek sahipleri de çekinmeli. Çünkü bu dairede onlara da yönelik disiplin prosedürleri işletilmesi söz konusu.

Adam’ın sistemin koridorlarında ilerleyebildiğini, yani Ulusal Okul sınavlarını başarı ile geçtiğini, kıdemsiz hâkim olarak atandığını, olumlu bir değerlendirme neticesinde terfi ettiğini, mahkeme başkanı ile sorun yaşamadığını ve hiçbir disiplin prosedürüne tâbi olmadığı varsayalım. Emeklilik yaşı olan 65’e geldiğini kabul edelim. O aşamada bile Adam’ın bir süre daha göreve devamına Ulusal Yargı Kurulunun karar vereceğini unutmayalım. Bu devam kararı “yargı sisteminin ya da toplumun menfaatine ise” alınacak bir karar.”⁵⁰ Adam’ın bir gün Yargıtay hâkimi olması ise doğrudan Cumhurbaşkanı’na bağlı.

Özetlemek gerekirse: Adalet Bakanı eğitiminde ve kıdemsiz hakim olarak atanması noktasında söz sahibi; aynı zamanda Adam’ın çalışma düzenini belirleyen kişi yani bağlı olduğu mahkemenin başkanı üzerinde de etkili. Bakan, hem Adam’ı cezalandırma yetkisine sahip hem de disiplin süreçlerine müdahale edebiliyor. Kendisi Ulusal Yargı Kurulunun üyesi. Aynı zamanda iktidarı elinde bulunduran ve söz konusu kurulun üyelerini seçen parlamenter çoğunluğa mensup. Şubat 2016’da değişen uyarınca Adalet Bakanı aynı zamanda tüm soruşturmaların başındaki genel savcı. 2016 yılında Anayasa Mahkemesinin bertaraf edildiği o süreç içinde Adalet Bakanı’nın genel savcı sıfatıyla soruşturma başlatma veya süren birçok önemli soruşturmaya müdahale etme yönünde yetkileri arttırıldı. Kuvvetlerin böylesine tek elde toplandığı, benzeri daha önce görülmemiş bir sistem karşısında Venedik Komisyonunun eleştirilerine şaşırılmamak lâzım:

“Beraber düşünüldüğünde, Adalet Bakanlığı makâmı ile genel savcı makâmının birleştirilmesi, genel savcının adli takibat alanında yetkilerinin arttırılması, Adalet Bakanı’nın yargı mekanizması üzerindeki etkisinin çoğalması (Adli Mahkemeler Teşkilatı Hakkında Kanun) ve bu alanlarda denetleme işlevine sahip kurumun (Ulusal Savcılar Kurulu) yetkilerinin azaltılması gücün tek bir kişinin elinde toplanmasına neden olmaktadır.”⁵¹

Polonya’da muhalefetin sürekli ulusa ihanetle suçlandığı, eleştiri yapanların düşmanlar olarak etiketlendiği kutuplaşmış siyaset dünyasında bu yetkilerin nasıl kullanılacağını tasavvur etmek zor değil. Hatırlatalım: Şimdiki Adalet Bakanı ve Genel Savcı Zbigniew Ziobro 2005-2007 arasında da bakanlık koltuğundaki isimdi. 2007 yılında *The Economist* Ziobro’nun “soruşturma ve gözaltı haberlerini basın toplantılarında açıklamaya ve savcılarını siyasî rakiplerine karşı harekete geçirmeye ne kadar meraklı olduğunu” yazmıştı. Dergi Ziobro’nun kuvvetler ayrılığı ve âdil yargılanma ilkelerine ne kadar az saygısı olduğuna dikkat

⁵⁰ Adli Mahkemeler Teşkilatı Hakkında Kanun’un 69. maddesi, 12.4.2017.

⁵¹ Venice Commission, Opinion No. 892 / 2017, 11.12.2017, Paragraph 115, [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)028-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)028-e).

çekmişti.”⁵² O sene, yolsuzlukla suçlanan ve tutuklanan bir doktor ile ilgili Ziobro bir basın toplantısı sırasında, henüz mahkeme süreci başlamadan “artık bu adam tarafından kimse öldürülmeyecek” şeklinde bir beyanat vermişti. Saniğin suçsuz bulunması üzerine 2017 yılında bir savcı bu davada hukukî mütalaa veren bilirkişiye karşı hemen soruşturma başlattı.⁵³

Dişsiz “bekçi köpekleri”

PiS, Polonya adalet sistemini -parlamentoda anayasayı değiştirme çoğunluğuna sahip olmadığı halde- alt üst etmeyi yoğun bir muhalefete rağmen başardı. Peki, bu nasıl mümkün oldu?

Anayasa Mahkemesi bir yıl boyunca olan bitene karşı geldi. Ancak kaale alınmadı ve nihayet yapısı değişti. Yargıtay iki yıldan fazla bir süre direndi. Ancak o da kaale alınmadı. Yakın zamanda bir çok hâkimi değişecek. Ulusal Yargı Kurulu da hükûmete karşı gelenler arasındaydı. Onun da üyelerinin çoğu görevden alındı ve yerlerine yeni atamalar yapıldı. Polonya Kamu Denetçisi endişelerini dile getirmeyi sürdürüyor. Ancak kendisi hem PiS çoğunluğu hem de (kanunlara aykırı olarak) Anayasa Mahkemesine yeni atanan başkan yardımcısı tarafından tehdit ediliyor.⁵⁴ Hâkim dernekleri, hukukçu dernekleri, barolar, parlamentoda bulunan muhalefet partileri ve çok sayıda sivil toplum örgütü de endişelerini dile getirenler arasında. Fakat son tahlilde bunların hiçbiri PiS’in yargının üzerine sürdüğü buldozeri durdurabilmiş değil. Kararlılığın ve insafsızlığın karşısında iç denetim mekanizmaları bir iskambil kulesi misali çökmüş vaziyette. Eleştirinin, hükûmet yanlısı medyadaki karşılığı ihanet. Parlamentodaki muhalefet vatansever olmamakla itham edilirken önemli STKlar hedef tahtasında.⁵⁵

Şu ana kadar ülke içi muhalefet gidişata müdahil olamadı. Uluslararası örgütler, gözlemciler ya da diğer bir tabiriyle ortak normların bir nevî “bekçi köpeği” addedilen kurumlar da etkisiz kaldı. Polonya yeni bir Avrupa’nın inşası için kaleme alınan Paris Şartı’nı 1990’da imzaladı. Avrupa Konseyi’ne 1991’de üye oldu. AB’ye ise 2004’te girdi. Tüm bu kurumların temel haklara ve hukuk devleti/hukukun üstünlüğüne saygılı olunmasına dair kuralları var. Ancak hiçbiri sopa gösterebilmiş değil. Bu da akla şu soruyu getiriyor: Böylesine açık seçik bir saldırı karşısında mahkemelerin bağımsızlığını savunamayacaklarsa tüm bu Avrupa sözleşmeleri, antlaşmaları ve mahkemelerinin gerçekten herhangi bir yararı var mı?

Konuya dair analiz kıtlığı yaşanmıyor. Ocak 2017’de Avrupa Yargı Kurulları Ağı (ENCJ) yapılan değişikliklerin temel değerleri ihlâl ettiğini belirten bir görüş yayınladı:

“Değişiklikler birçok alanda ENCJ standartlarını karşılamıyor. Söz konusu standartlar yargının çıkarlarına hizmet için geliştirilmedi. Bunlar hukuk devleti/hukukun üstünlüğüne

⁵² Bad habits, 27.9.2007, Economist, <https://www.economist.com/node/9867255/print>.

⁵³ Mariusz Jałoszewski, Sąd oczyścił doktora G. Prokuratura Ziobry nie odpuszcza: ściga bieglego, który wystąpił w tej sprawie, OKO.press, 1.6.2016, <https://oko.press/sad-oczyscil-doktora-g-prokuratura-ziobry-odpuszcza-sciga-bieglego-ktory-wystapil-tej-sprawie/>.

⁵⁴ “Sprzeniewierza się ślubowaniu”. Muszyński podpowiada, jak odwołać Rzecznika Praw Obywatelskich, 5.5.2018, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/rzecznik-praw-obywatelskich-trybunal-konstytucyjny-i-ustawa-antyterrorystyczna,834607.html>.

⁵⁵ Jędrzej Bielecki, Szymański: Środowiska prawnicze blokują porozumienie z Brukselą, Rzeczpospolita, 7.5.2018, <http://www.rp.pl/Polityka/305079922-Szymanski-Srodowiska-prawnicze-blokuja-porozumienie-z-Bruksela.html>.

dayalı demokratik bir sistemin doğru işlemlerini temine yönelik AB üyesi devletlerin paylaştığı ilke ve değerlerin bir yansıması.”⁵⁶

Nisan 2017’de Avrupa Hâkimleri Danışma Konseyi (CCJE) “Ulusal Yargı Kurulunun üyelerinin görev süreleri nihayete ermeden yerlerinden edilmelerinin Avrupa standartlarına uymadığı” yönünde fikir beyan etti.”⁵⁷

Mayıs 2017’de AGİT’in Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu, yargı bağımsızlığının “Yargı Kurulunun bağımsızlığını ve dolayısı ile Anayasa’nın 173. maddesinde konu edilen tüm yargı örgütünün bağımsızlığını hedef alan değişiklikler nedeni ile” tehlikede olduğunu belirtti.⁵⁸

Temmuz 2017’de Avrupa Baroları ve Hukuk Dernekleri Konseyi (CCBE), parlamentodan geçen kanunları veto etmeye çağırarak bir mektubu Cumhurbaşkanı Andrzej Duda’ya iletti:

“Mahkemelerin özerkliğini ve bağımsızlığını tehdit yada ihlâl sadece Polonya’nın bir iç sorunu değildir. Böylesi tasarrufların uluslararası hukuk toplumu için de neticeleri olur. Doğrudan AB hukukunun uygulanmasına etki eder.”⁵⁹

Duda üç kanunun ikisini vetoladı. Ancak sonradan bunun bir zaman kazanma manevrası olduğu anlaşıldı. Bir süre sonra Polonya Parlamentosu aynı kanunları bazı kozmetik değişikliklerle tekrar kabul etti. Duda bunları ısdar etti. Ekim 2017’de BM Hâkim ve Avukat Bağımsızlığı Özel Raportörü Diego Garcia-Sayan, Polonya’ya yaptığı çalışma ziyaretini takiben oldukça sert kaleme alınmış bir görüş yayınladı.⁶⁰ Garcia-Sayan Aralık 2017’de paylaştığı görüşünde Polonya’nın yaşadığı tecrübeyi, “tüm yargı sistemini yürütme ve yasamaya bağlı hâle getirme yolunda kirli ve tehlikeli bir çaba” şeklinde tanımladı.⁶¹

Bu süre zarfında Kasım 2017’de Avrupa Parlamentosu “Polonya’daki durumun AB Antlaşması’nın 2. maddesinde yer alan değerleri ihlâl etmeye yönelik belirgin bir risk taşıdığına inandığını” dile getiren bir kararı kabul etti.⁶²

Son olarak Aralık 2017’de Venedik Komisyonu değişikliklerin Polonya yargısını oluşturan tüm kurumların bağımsızlığını “ciddi anlamda tehlikeye attığına” vurgu yapan bir görüş daha yayınladı. Venedik Komisyonu görüşünde söz konusu değişiklikler ile eski Sovyet sistemi arasındaki benzerliklere beş kere dikkat çekti:

⁵⁶ ENCJ’s opinions on the draft laws in Poland, European Network of Councils for the Judiciary, 30.1.2017, <https://www.encj.eu/articles/96>.

⁵⁷ Opinion of the CCJE Bureau following the request of the Polish National Council of the Judiciary, 7.4.2017, <http://krs.gov.pl/admin/files/rp2013/opinia%20ccje%20en%201%20april%202017.pdf>.

⁵⁸ Final opinion on draft amendments to the act on the National Council of the Judiciary and certain other acts of Poland, OSCE, 5.5.2017, <https://www.osce.org/odihr/315946?download=true>.

⁵⁹ CCBEInfo, #64, July-August 2017, http://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/Newsletter/CCBEINFO64/EN_newsletter_64.pdf.

⁶⁰ Preliminary observations on the official visit to Poland (23-27 October 2017), OHCHR., 27.10.2017, <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22313&LangID=E>.

⁶¹ Poland reforms are part of plan that severely undermines independence of judiciary, says UN Special Rapporteur, OHCHR, 22.12.2017, <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22564&LangID=E>.

⁶² Resolution of 15 November 2017 on the situation of the rule of law and democracy in Poland, European Parliament, 15.11.2017, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P8-TA-2017-0442>.

“Polonya’da hâlihazırda önerilen sistem için her ne kadar eski Sovyet sistemi ile birebir aynı denilemese de birçok açıdan ona benzediği söylenebilir ... hatta bir noktada selefi Sovyet sisteminden daha da kötü.”⁶³

Polonya kedisi ve Avrupa faresi

Tüm bu eleştiriler cevapsız kaldı. Hiçbiri izlenen siyasete etki etmedi. Şu ana kadar Avrupa Komisyonunun yaptığı uyarıların da kaderi aynı oldu.

Yakın geçmişte yaşanan tecrübeler Komisyonun elindeki araçların ne kadar zayıf olduğunu gösteriyor. Bu durum, AB’nin ilkelerine aykırı hareket etmeye kararlı ülkeleri Komisyon ile kedi-fare oyunu oynamaya adeta davet ediyor. Örneğin “hukuk devleti diyalogu” adlı bir mekanizma var. Amacı “hukuk devletine yönelik sistematik tehditlerin çoğalmasını önlemek.” Söz konusu mekanizmanın, ancak karşı tarafın böylesi bir çoğalmaya karşı olması halinde işleyeceği ise aşikâr. Ayrıca yavaş bir mekanizmadan bahsediyoruz: Önce değerlendirmeler ve bir görüş yayınlanıyor; sonra tavsiyeler açıklanıyor ve tavsiyelerin takibi başlıyor. Tabii bunların PiS adlı frensiz kamyonu durduramayacağı gün gibi ortada.

Polonya hükûmeti Komisyonun kullandığı diyalog aracını ciddiye almadığını defalarca gösterdi. Temmuz 2016 tarihli ilk tavsiyesinde Komisyon hükûmeti sorunları **üç ay içinde** çözmeye davet etti. Üç ay sonra verdiği cevapta hükûmet “ bahsi geçen hususların tümünde farklı görüş” bildirdi ve “hiçbir yeni adım atmayacağını” açıkladı.⁶⁴ Komisyon, Aralık 2016 tarihli ikinci tavsiyesinde hükûmeti sorunları öncelikli bir biçimde **iki ay içinde** çözmeye davet etti. İki ay sonraki cevabında hükûmet, Komisyonun “değerlendirmelerine katılmadığını” söyleyip “hiçbir yeni adım atmayacağını” bir kez daha duyurdu. Nihayet, Temmuz 2017 tarihli üçüncü tavsiyesinde Komisyon hükûmeti belirtilen sorunları **bir ay içinde** çözmeye davet etti. Bir ay sonraki cevabında hükûmet her zamanki gibi Komisyonun “değerlendirmelerine katılmadığını” ve “hiçbir yeni adım atılmayacağını” tekrarladı.

Timmerman’s mücadelesi

13 Ocak 2016: Avrupa Komisyonu Polonya’ya yönelik hukuk devletinin korunması prosedürünü (diyalog) başlattı.

1 Haziran 2016: Komisyon Polonya’da hukuk devleti özelliğine ilişkin olumsuz görüş bildirdi.

27 Temmuz 2016: Komisyon Polonya’da hukuk devleti konulu ilk tavsiyesini yayınlarken ülkede “hukuk devletine yönelik sistematik tehditlerin varlığına” dikkat çekti.”

21 Aralık 2016: Komisyon Polonya’da hukuk devleti konulu ikinci tavsiyesini yayınladı.

20 Aralık 2017: Komisyon AB Antlaşması’nın 7 (1). maddesini Polonya’ya karşı işletti. Komisyon, Adli Mahkemeler Teşkilatı Hakkındaki Kanun vesilesi ile Polonya’yı AB Adalet Divanına şikayet etti.

⁶³ Venice Commission, Opinion No. 904 / 2017, 11.12.2017, [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)031-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)031-e).

⁶⁴ European Commission, Reasoned Proposal under Article 7(1) for a Council Decision regarding rule of law in Poland, 20.12.2017, p. 6, http://ec.europa.eu/newsroom/just/document.cfm?action=display&doc_id=49108.

20 Mart 2018 AB Komisyonu Birinci Başkan Yardımcısı Frans Timmermans Varşova'nın 94 sayfalık cevabının hükûmetin tutumunun tekrarı niteliğinde olduğunu açıkladı.

Komisyon yukarıda ana hatları çizilen mücadeleyi yürütürken AB Konseyinin ve üye devletlerin olan biteni izlemekle yetindiğini belirtelim. Mayıs 2017 tarihli AB Konseyi toplantısından çıkan karar şu yönde:

“Konseyde hukuk devletinin müşterek bir menfaat olduğuna ilişkin geniş bir görüş birliği mevcuttur ... Üye devletler Polonya hükûmetini diyalogu sürdürmeye davet eder ... ve gelişmeler ile ilgili bilgilendirmeyi bekler.”

Sonraki AB Konseyi toplantısı Eylül 2017 tarihli. Orada da ifade edilenler aynı:

“Konseyde hukuk devletinin müşterek bir menfaat ve sorumluluk olduğu ve Polonya ve Komisyonun çözüm odaklı bir diyalog içine girmelerinin gerekliliğine ilişkin geniş bir görüş birliği mevcuttur.”

Aralık 2017'de Komisyon nihayet AB Antlaşması'nın 7. maddesini işlettiği sırada, aynı şeyi üye devletlerin üçte birinin de yapabileceğini ama yapmadığını akılda tutalım. Çünkü tüm üye devletler, Komisyonun durumla ilgili yaptığı ayrıntılı analizleri biliyorlardı. Ama hepsi hareketsiz kalmayı tercih etti.

Avrupa Komisyonu ve Varşova arasındaki müzakerelerin arka planındaki gelişmeleri yukarıda aktardık. 8 Aralık 2017'de Mateusz Morawiecki, anglofon eski bir bankacı ülkenin başbakanı oldu.⁶⁵ 9 Ocak'ta Morawiecki Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker ile buluştu.⁶⁶ Juncker “Şubat sonuna kadar ilerleme sağlanmasını” sabırsızlıkla beklediğini açıkladı.⁶⁷ 14 Şubat'ta Juncker: “Polonya'nın pozisyonunun bizimkine yaklaşıma olasığını yüksek buluyorum” diyerek beklentisini tekrar dile getirdi.⁶⁸ 18 Mart'ta Almanya Başbakanı Angela Merkel Polonya'yı ziyaret etti. Merkel, “7. maddenin işletilmesi konusunun... çözümlenebileceğini umuyorum” şeklinde konuştu.⁶⁹

Ancak, yine, hiçbir gelişme yaşanmadı ve hiçbir sorun çözümedi. Tersine, Cumhurbaşkanı, Ulusal Yargı Kurulu Kanunu'nu ve Yargıtay Kanunu'nu 21 Aralık'ta, Komisyonun 7.maddeyi çalıştırma adından sadece birkaç saat sonra ısdar etti. 8 Mart'ta Polonya hükûmetinin yayınladığı bir Beyaz Kitap 7. maddenin işletilmesinin “temelden yoksun” olduğuna vurgu yaptı. Nisan 2018'de, Yargıtay Kanunu yürürlüğe girerken, Ulusal Yargı Kurulu üyesi hâkimler de görevden alındı.

⁶⁵ Christian Davis, Poland's prime minister sacks ministers in move to mend ties with EU, Guardian, 9.1.2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/jan/09/poland-prime-minister-dismisses-senior-cabinet-members-law-and-justice-relations-eu-mateusz-morawiecki>.

⁶⁶ Barbara Bodalska, Polish PM Morawiecki to meet Juncker over dinner for the first time, Euractiv, 9.1.2018, <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/polish-pm-morawiecki-to-meet-juncker-over-dinner-for-the-first-time/>.

⁶⁷ Martin Banks, Juncker and Polish leader meet in “friendly” atmosphere, The Parliament Magazine, 10.1.2018, <https://www.theparliamentmagazine.eu/articles/news/juncker-and-polish-leader-meet-friendly-atmosphere>.

⁶⁸ Robert-Jan Bartunek, EU's Juncker says “good chance” of rapprochement with Warsaw, Reuters, 14.2.2018, <https://www.reuters.com/article/us-eu-poland-juncker/eus-juncker-says-good-chance-of-rapprochement-with-warsaw-idUSKCN1FY1MR>.

⁶⁹ Pawel Sobczak, Marcin Goettig, Merkel hopes Poland can satisfy EU concerns over judicial reform, Reuters, 19.3.2018, <https://www.reuters.com/article/us-germany-poland/merkel-hopes-poland-can-satisfy-eu-concerns-over-judicial-reform-idUSKBN1GU11M>.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Avrupa Komisyonunun bazı üyeleri çabalamaktan vaz geçmedi. 3 Nisan'da Juncker Polonya hükûmetin vereceğini söylediği “tavizleri”, “büyük bir sempati ile incelediğini” dile getirdi.⁷⁰ Mayıs ayının başlarında *The Financial Times* ve diğer bazı uluslararası medya organları “Polonya'nın hukuk reformları konusunda AB'ye yeni tavizler sunduğunu” yazdı.⁷¹ Bahsi geçen “tavizler” hükûmetin 22 Mart'ta açıkladıklarıydı.⁷² Gerçek şu ki daha yakından bakıldığında bunların Polonya mahkemelerinin bağımsızlığı noktasında hiçbir düzenleme içermediği gün gibi ortada. Bu “tavizleri” incelemekte fayda var.

İlk olarak, hükûmet, Anayasa Mahkemesinin 2016 tarihli (PiS'in Anayasa Mahkemesine yönelik attığı adımları anayasaya aykırı ilân eden) üç kararını Resmi Gazete'de yayınlamayı kabul ediyor. Ancak bu, söz konusu kararların uygulanacağı anlamına gelmiyor. Bunun yerine hükûmet alınan kararların kanuna aykırı olduğunu iddia edebilir.⁷³ Öte yandan, 21 Mayıs itibarıyla söz konusu kararların hâlâ yayınlanmadığı belirtelim. Zaten yayınlanmış olsalardı da hiçbir şeyin değişmeyeceği aşikâr.

İkinci “taviz”, hükûmetin erkek ve kadın hâkimler için emeklilik yaşınının aynı (65) olması kararı. Bu olumlu bir gelişme ancak Temmuz 2018'de çok sayıda Yargıtay hâkiminin erken emekli edilmesi önünde engel değil. Hükûmet, Adalet Bakanı'nın herhangi bir gerekçe sunmadan mahkeme başkanlarını görevden alma (Ekim 2017 ile Mart 2018 arası bu mümkündür) yetkisi noktasında da geri adım atmayı kabul etti. Yerine önerilen mekanizma, Adalet Bakanı'nın ilgili mahkemenin hâkimlerinin ve Ulusal Yargı Kurulunun görüşlerine başvurarak hareket etmesi. Ancak kendisinin bir mahkeme başkanının görevden almasının engellenmesi için Ulusal Yargı Kurulunda üçte iki çoğunluğun karşı görüş bildirmesi şart. Bu aşamada, söz konusu Kurulun yapısının Mart 2018 tarihinde tümünden değiştiğini ve artık PiS tarafından seçilen hâkimlerin egemenliğinde olduğunu göz önünde bulundurmak lâzım.

Üçüncü husus, hükûmetin, karara bağlanmış eski davaların, Yargıtay'da açılacak (hepsi yeni hâkimlerden oluşacak) yeni bir daire tarafından tekrar görüşülmesi fikrine yaptığı ince ayar. Şimdi sadece iki kurum söz konusu olağanüstü yolunun işletilmesi için talepte bulunabilecek: Kamu Denetçisi ile Adalet Bakanı.⁷⁴

Son olarak, Komisyon hükûmetten yargının meşruluğuna gölge düşürecek adımlardan imtina etmesini istemişti. Ancak bu noktada da Czeszkiewicz örneğinde ve devlet tarafından finanse

⁷⁰ Florian Kellermann, Polen will Justizreform nachbessern, Deutschlandfunk, 3.4.2018, http://www.deutschlandfunk.de/streit-mit-der-eu-polen-will-justizreform-nachbessern.795.de.html?dram:article_id=414611.

⁷¹ James Shotter, Evon Huber, Poland offers fresh concession to EU over legal reforms, Financial Times, 3.5.2018, <https://www.ft.com/content/8311fe36-4eda-11e8-a7a9-37318e776bab>. See also Der Standard, Polen will in Justizstreit mit EU teilweise nachgeben, 4.5.2018, <https://derstandard.at/2000079178721/Polen-will-im-Justizstreit-mit-der-EU-teils-nachgeben>; Marcin Goettig, Pawel Sobczak, Poland plans new concessions to EU over contested court reforms, Reuters, 4.5.2018, <https://uk.reuters.com/article/uk-eu-poland/poland-plans-new-concessions-to-eu-over-contested-court-reforms-idUKKBN1I524B>.

⁷² Poland plans concessions on judicial reforms to assuage EU concerns – lawmaker, Reuters, 22.3.2018, <https://uk.reuters.com/article/uk-eu-poland-judicial/poland-plans-concessions-on-judicial-reforms-to-assuage-eu-concerns-lawmaker-idUKKBN1GY2OU>.

⁷³ “Mała niespodzianka od klubu PiS”. Rząd opublikuje wreszcie niekorzystne dla PiS wyroki TK, Gazeta Wyborcza, 22.3.2018, <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114884,23177621,rzad-opublikuje-wreszcie-niekorzystne-dla-pis-wyroki-tk-projekty.html>.

⁷⁴ Bu değişiklikleri öngören kanun Cumhurbaşkanı tarafından henüz ısdar edilmiş değil. Bu olağanüstü kanun yolu yeni Yargıtay Kanunu yoluyla yürürlüğe konmuş bulunuyor.

edilen ve hâkimlerin itibârını zedelemeye yönelik “Âdil Mahkemeler” kampanyasından da anlaşılabilceği üzere gidişat tersi yönde.⁷⁵

4 Mayıs'ta Dışişleri Bakanı Jacek Czaputowicz söz konusu kozmetik “tavizler” ile ilgili açık konuştu: “Komisyonun talepleri karşısında -konunun kapanması için- biraz esneklik göstermek istiyoruz. Başka önemli konularla, örneğin bütçe ile ilgilenmek amacındayız.”⁷⁶ Bu açıklama kimse için şaşırtıcı değildi. Zaten, 8 Mart 2018'de açıklanan Beyaz Kitap'da herhangi bir hata veya geri adım sinyali vermemişti.⁷⁷ 22 Mart'ta Polonya Başbakanı da görüşlerini çok açık ifâde etmişti:

“Reformların özüne, en önemli unsurlarına dokunulmadı. Ancak karşı tarafı rahatlatacak ve ‘Polonya ile uzlaşılabilir’ demesini sağlayacak ne yapılabilir ona bakıyoruz.”⁷⁸

Birkaç gün sonra, AB İşlerinden Sorumlu Bakanı 3 Nisan'da Alman radyosuna şu açıklamayı yaptı: “Yargı sistemi açısından büyük önem arz etmeyen bazı konularda taviz veriyoruz.”⁷⁹

Polonya hükûmetinin AB içinde müteffikleri olduğunu bu aşamada hatırlatmak gerekiyor. Macaristan Başbakanı Viktor Orban'ın Kaczynski'ye defalarca 7. madde prosedürünün sürdürülmesi durumunda, Varşova'nın bir müeyyideye maruz kalmaması için vetosunu kullanacağını söylediği biliniyor. Zaten bu iki lider ittifaklarını her fırsatta kamuoyu önünde belirtmekten imtina etmiyor. 7 Eylül 2016'da Kaczynski ve Orban'ın Polonya'nın güneyinde düzenlediği ortak basın toplantısı bunun en güzel örneği. *The Financial Times* ikilinin orada sarf ettiği cümleleri sayfalarında şöyle aktarıyor:

“Orban: ‘Macaristan’da birine çok güvendiğini ifâde etmek için “Beraber at çalabiliriz” deyimini kullanıyoruz. Kaczynski: ‘Aslında bunu uygulayacak birkaç ahır mevcut. Hatta bir tanesi çok büyük. Adı da AB. Oradan Macarlar ile birlikte at çalabiliriz.’”⁸⁰

PiS liderleri, Venedik Komisyonunun, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosunun, BM'nin, uluslararası hukuk STKlarının ve Avrupa Komisyonunun tavsiyelerini kaale almadı. Sebebi açık, PiS'in başındakiler ne istediklerini biliyorlar. Ülkenin bütün mahkemelerinin ve egemen hukuk nizamının muhalefetine rağmen, hedeflerine doğru ilerlemeyi başarıyorlar. Amansız bir kararlılık sergiliyorlar ve bu beraberinde başarıyı getiriyor. Dolayısı ile, PiS'in önümüzdeki dönemde de aynı yolda yürümeye devam etmesi makûl bir beklenti.

⁷⁵ Ewa Siedlecka, Grillowanie sędziów, Polityka, 16.05-22.05.2018. The Polish National Foundation to launch its “Fair Courts” campaign abroad, TVN24, 31.10.2017, <https://www.tvn24.pl/tvn24-news-in-english,157,m/the-polish-national-foundation-to-launch-its-fair-courts-campaign-abroad,786067.html>.

⁷⁶ Marcin Goettig, Pawel Sobczak, Poland plans new concessions to EU over contested court reforms, Reuters, 4.5.2018, <https://uk.reuters.com/article/uk-eu-poland/poland-plans-new-concessions-to-eu-over-contested-court-reforms-idUKKBN1I524B>.

⁷⁷ Tomasz Bielecki, Premier Morawiecki przedstawił w Brukseli “białą księgę” ws. TK i sądów. Ani kroku wstecz, Gazeta Wyborcza, 8.3.2018, <http://wyborcza.pl/7,75399,23117570,premier-morawiecki-przedstawil-w-brukseli-biala-ksiega-ws.html>.

⁷⁸ Marcin Goettig, Polish PM – concessions to EU will preserve essence of judicial reforms, Euronews, 23.3.2018, <http://www.euronews.com/2018/03/23/polish-pm-concessions-to-eu-will-preserve-essence-of-judicial-reforms>.

⁷⁹ Florian Kellermann, Polen will Justizreform nachbessern, Deutschlandfunk, 3.4.2018, http://www.deutschlandfunk.de/streit-mit-der-eu-polen-will-justizreform-nachbessern.795.de.html?dram:article_id=414611.

⁸⁰ Duncan Robinson, Horse stealing in Warsaw, Budapest and Brussels, Financial Times, 7.9.2016, <http://blogs.ft.com/brusselsblog/2016/09/07/horse-stealing-in-warsaw-budapest-and-brussels/>.

Mahkeme ve Komisyon – Şimdi yapılması gerekenler

Avrupa Komisyonu üye devletlerden Polonya’da hukuk devleti/hukukun üstünlüğünün yitirilmesi noktasında duydukları endişeyi açıkça dile getirmelerini istedi. Üye devletler şimdi Polonya’yı Anayasa Mahkemesinin bağımsızlığı yeniden tesise, Yargıtay Kanunu, Adli Mahkemeler Teşkilatı Hakkında Kanun, Ulusal Yargı Kurulu Hakkında Kanun ve Ulusal Hâkimlik ve Savcılık Okulu Hakkında Kanun’u tâdile davet etmekte. PiS liderliği ise hedefini belirlemiş durumda: toplumun ve tüm kamu kurumlarının yeniden inşasına devam. Ocak 2018’de PiS lideri Kaczyński’nin şu sözleri durumu aydınlatıyor:

“Avrupa Birliği ile yaşadığı anlaşmazlık dolayısı ile, Polonya gerçekleştirilen hukuk reformlarından taviz vermeyecek ... Ülkemizdeki derin değişim programı yavaşlamayacak. Tam tersine, Polonya’ya yıllardır kendi mallarıymış gibi davranan güçler ile anlaşmak için müzakere yapmamız söz konusu değil.”⁸¹

Polonya’da yargı sisteminin Temmuz itibarıyla yeniden yapılandırılmasının tamamlanmasına sadece bir kaç hafta kaldı. Polonya Başbakanı Avrupa liderlerine hâlâ Komisyon ile aralarındaki ihtilâfin bir “yanlış anlamadan” kaynaklandığını söylüyor:

“Tüm sene Polonya’nın son derece sorunlu yargı yapısını reforma tâbi tutma çabalarımızla ilgili yaygın bir yanlış anlama ile mücadele ettik ... Kendimiz daha iyi ifade etmenin zamanı geldi. Çünkü davamızda haklıyız.”⁸²

Peki şimdi ne yapmalı? Atılması gereken somut adımlara dair önerilerimiz aşağıda.

Öncelikle, Avrupa Komisyonu 20 Aralık 2017 tarihinde Adli Mahkemeler Teşkilatı Hakkında Kanun’a karşı başlattığı ihlâl şikayetini geri çekmemeli.

İkinci olarak, Komisyon, Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma’nın 258. maddesi uyarınca AB Antlaşması ve AB Temel Haklar Şartı’nda yer alan ve AB’nin temel ilkeleri arasında yer alan mahkemelerin bağımsızlığına aykırı hükümler içeren Yargıtay Kanunu’nu AB Adalet Divanına götürmeli.⁸³ Bu noktada, AB Adalet Divanının, yakın bir geçmişte, ülkelerin ulusal mahkemelerinin bağımsızlığına yönelik tehditleri değerlendirme yetkisine sahip olduğuna yönelik kararı çok önemli. C-64/16 *Associação Sindical dos Juízes Portugueses* davasında AB Adalet Divanı, Portekiz’de idarî mahkemelerde görevli hâkimlerin maaşları hususunda aldığı kararla, üye devletlerin mahkemelerinin AB’nin ortak değeri olan

⁸¹ Kaczyński: Nie zmieniamy kursu, Gazeta Polska Codziennie, 26.1.2018, <https://gpcodziennie.pl/79632-kaczynskiniezmieniamykursu.html>.

⁸² Mateusz Morawiecki, Why my government is reforming Poland’s judiciary, Washington Examiner, 13.12.2017, <https://www.washingtonexaminer.com/prime-minister-mateusz-morawiecki-why-my-government-is-reforming-polands-judiciary/article/2643279>. Morawiecki’nin konuşmasının devamı: “In 1989’da Polonya’nın komünistleri ile demokratik muhalefeti arasında yapılan yuvarlak masa görüşmelerinde, Sovyetler nâminâ Polonya sikiyönetim hükümetinin başına geçen, o zamanki Devlet Başkanı General Wojciech Jaruzelski komünizm sonrası dönemi de etkileyecek şekilde mahkemeleri komünist hâkimlerle doldurdu. İşte bu kişiler, o tarihten itibaren geçen 25 yıllık süreye damgalarını vuran hâkimler. Bazıları hâlâ yerlerinde duruyor.”

⁸³ Madde 258: “Komisyon, üye devletlerden birinin Antlaşmalar gereğince üzerine düşen bir yükümlülüğü yerine getirmediği kanısına varırsa, bu devlete kendi görüşlerini sunma imkanı tanıdıktan sonra, bu konuda gerekçeli görüşünü bildirir. İlgili devlet, Komisyon’un belirlediği süre içinde bu görüşe uygun hareket etmezse, Komisyon meseleyi Avrupa Birliği Adalet Divanı’na götürebilir.” Ayrıca bakınız: Maciej Taborowski, CJEU Opens the Door for the Commission to Reconsider Charges against Poland, Verfassungsblog, 13.3.2018, <https://verfassungsblog.de/cjeu-opens-the-door-for-the-commission-to-reconsider-charges-against-poland/>.

hukuk devleti/hukukun üstünlüğü ilkelerine uygun davranıp davranmadığını denetleme hakkını haiz olduğunu belirtmiş bulunuyor:

“Avrupa Birliği hukuk devleti/hukukun üstünlüğü kuralı temelinde inşa edilmiştir. Bu kural uyarınca her ilgili taraf, AB mevzuatının uygulanmasına yönelik bir üye devletin kabul ettiği bir karar veya mevzuatı mahkemeye taşıyabilir ... Buradan hareketle, her üye devletin AB'nin mahkeme tanımına uygun biçimde “mahkeme” diye adlandırdığı ve ilgili kanunun öngördüğü alanlarda ülkenin yargı sistemine dâhil ettiği yapıların etkin bir hukukî koruma gereksinimine cevap vermesini sağlama mükellefiyeti bulunmaktadır ...

Bağımsızlık konsepti özellikle, **ilgili yapının yargı görevini tamamen müstakil bir biçimde**, hiçbir hiyerarşik kısıta tâbi veya başka bir yapıya bağlı olmadan, hiçbir yerden emir ve talimat almadan **ifâsını ve böylece üyelerinin bağımsız muhakeme yetilerine zarar verecek** ve kararlarına etki edecek **dış müdahalelerden ve baskıdan korunmasını** şart koşmaktadır.”⁸⁴

Polonya’da Nisan 2018’de yürürlüğe giren Yargıtay Kanunu’nun bu ilkeleri açıkça ihlâl eden iki hükmü var: Birincisi görev süreleri bitmeden hâkimlerin erken emekli edilmesi, ikincisi ise Polonya Cumhurbaşkanı’na tanınan emekli edilen hâkimlerin çalışmaya devam etmelerine (üç yıllık bir süre ile iki defa) izin verme konusunda -hangi kriter temelinde kullanılacağı belli olmayan ve herhangi bir itiraz mekanizmasına tâbi olmayan- yetki.⁸⁵

3 Temmuz’da Yargıtay’ın hâkimlerinin yarısının görevden alınmasının önüne geçilmesi büyük önem arz ediyor. Aksi takdirde, parlamento çoğunluğu, 70 kadar yeni hâkim belirleyerek Yargıtay’da da çoğunluğu bir hamlede elde edecek. Yeni hâkimler atandıktan sonra yerlerinden yeni bir hükûmet tarafından bile kıvıldatılmayacak.

Şu yolun izlenmesi düşünülebilir:

İhlâl davası kuralları uyarınca Komisyon, Varşova’ya bir ihtarnâme göndererek ilgili kanunların ya tadil edilmesini ya da yürürlükten kaldırılmasını talep etmeli. İhtarnamede hükûmete iki hafta süre tanınmalı, her zamanki gibi iki ay değil. Sürenin kısaltılmasını gerekçelendirmek de kolay. Neticede Komisyonun hukuk devleti/hukukun üstünlüğü denetimi ve muhtemel müeyyideler çerçevesinde defalarca ve ayrıntılı biçimde Varşova’yı söz konusu la ilgili endişeleri hususunda uyardığı bir gerçek. Sonrasında, şayet hükûmet ihtarnamede listelenen hükümleri değiştirmeye yanaşmaz ise Komisyon Varşova’ya AB hukukunun Polonya tarafından ihlâl edildiği yönünde gerekçeli bir görüş göndermeli. Hükûmete iki hafta süre tanınmalı.⁸⁶ Sürenin hitamında ise AB Adalet Divanı süreci başlamalı.

Aynı anda, Avrupa Komisyonu ihtiyatî tedbirlerin hayata geçirilmesi için başvuruda bulunmalı ve böylece emekli hâkimlerin işten atılmalarına dair işlemlerin askıya alınmak suretiyle AB Adalet Divanı tarafından bir karar verilinceye kadar uygulanmasını engellemeli. Hatıralalım: İhlâl davası dahilinde ilgili ihtilâf konusu kanunun pratikte tamiri mümkün olmayan zararlara yol açması söz konusu ise ihtiyatî tedbir alınabiliyor. Görev süresi

⁸⁴ Judgment on Associação Sindical dos Juízes Portugueses v Tribunal de Contas, CJEU, 27.2.2018, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=199682&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=545683>.

⁸⁵ Piotr Buras, Katarzyna Pełczyńska-Nałecz, Nasz trybunał w Unii, Gazeta Wyborcza, 25.5.2018, <http://wyborcza.pl/7,75968,23449635,nasz-trybunał-w-unii-zostaly-dwa-tygodnie-na-obronie-niezaleznych.html>.

⁸⁶ Joanna Popielawska, How Brussels can stop changes to the judiciary, Polityka Insight, 21.5.2018, <https://www.politykainsight.pl/en/europe/polandintheetu/1749338.1.how-brussels-can-stop-changes-to-the-judiciary.read>.

içerisinde olan ve zorunlu emekliliğe tâbî tutulmak istenen hâkimlerin durumu tam da böylesi bir adımın atılmasını gerektiriyor. Bu yolla Yargıtay'ın imhasının önüne geçilebilir.

AB Adalet Divanının Şubat 2018'de verdiği Portekiz idarî mahkemeleri konulu karar Lüksemburg'taki mahkemenin Polonya yargı sistemine dair inceleme yapıp karar almasına cevaz verir nitelikte olduğunu yukarıda yazdık. Asıl önemlisi Komisyonun hızlı hareket etmesi. Tedbir başvurusu Haziran başına kadar yapılmalı. Yani önümüzde sadece günler var. Şayet bu yapılmazsa, hâkimlerin görevlerinden edilmelerini durdurmak için çok geç kalınacak.

Yine aynı şekilde AB Adalet Divanının, Mart 2018'de İrlandalı hâkim tarafından önüne getirilen davada da bir karar vermesi şart. Mahkemeye kendi pozisyonunu sunarken Komisyon, Aileen Donnelley'in Polonya'daki durumu analiz ederek aldığı kararı desteklemeli.

Tabii ki bu dramada rolü olan tek actor, ne Komisyon ne de AB Adalet Divanı. Şu ana kadar üye devletler hukuk devleti/hukukun üstünlüğünün savunmasını Komisyona bırakarak konunun kendiliğinden bir çözüme kavuşmasını uman bir tavır takındı. Ancak üye devletler işlerin böyle olmadığını artık anlamış olmalı.⁸⁷

AB Adalet Divanı ve üye devletlerin birbirlerine karşı, hukuk devleti/hukukun üstünlüğüne bağlı kalma ve bunun için ne yapılması gerekiyorsa yapma taahhüdü çerçevesinde davranmaları gerekiyor. AB Adalet Divanı anlaşmazlıkları AB'nin temel hukukî ilkeri ve icaplarına uygun bir şekilde çözmeli. Kendisine bu imkân tanınmalı. Üye devletler, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu ise ellerinde bulunan tüm siyasî vasıtalarla hukuk devleti/hukukun üstünlüğüne derin bağlılıklarını ifâde etmeli.

Hukuk devleti/hukukun üstünlüğüne bağlılık Avrupa Birliği'nin doğrudan varlığı ile ilgili bir husus. AB Antlaşmasının ikinci maddesi de bunu son derece açık bir şekilde teyit etmekte: "Birlik, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur." AB Temel Haklar Şartı'nda aynı yönde bir madde içermekte: "Herkes, daha önceden yasa ile tesis edilmiş **bağımsız ve tarafsız bir mahkemede** makûl bir süre içinde yapılacak âdil ve kamuya açık bir duruşma yapılması hakkına sahiptir."⁸⁸ Aslında Polonya'daki gelişmeler, doğrudan, hukuk devleti/hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı ve insan hakları gibi temel ilkeler üzerine inşa edilen bir proje olan AB'nin geleceğini hedef almakta. Artık bu projeyi korumak için kaybedecek vakit kalmadı.

⁸⁷ Piotr Buras, Europe, stand up to Poland, Politico, 3.1.2017, <https://www.politico.eu/article/europe-stand-up-to-poland-rule-of-law-commission-recommendations-pis-jaroslav-kaczynski/>.

⁸⁸ AB Temel Haklar Şartı'nın 47. maddesi.

EK: Okuma - Diğer önemli belgeler, çalışmalar

European Commission Reasoned Opinion on art. 7 2017/0360,
<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/PL/COM-2017-835-F1-PL-MAIN-PART-1.PDF>.

Court of Justice of the European Union verdict on the Portuguese judges which opens the door for the ECJ to decide directly on the breach of rule of law in any member state. C-64/16 Associação Sindical dos Juizes Portugueses,
<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=199682&pageIndex=0&doclang=PL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=545683>.

Irish judgement on preliminary question to the Court of Justice of the European Union (Judge Donnelly – Artur Celmer case),
<http://www.statewatch.org/news/2018/mar/ireland-Minister-v-Celmer-final.pdf>.

Marcin Matczak, 10 Facts on Poland for the Consideration of the European Court of Justice, Verfassungsblog, 13.5.2018, <https://verfassungsblog.de/author/marcin-matczak/>.

Association of Polish Judges Iustitia, Response to the White Paper compendium on the reforms of the Polish justice system, presented by the Government of the Republic of Poland to the European Commission, 16.3.2018,
<https://www.iustitia.pl/informacje/2172-response-to-the-white-paper-compendium-on-the-reforms-of-the-polish-justice-system-presented-by-the-government-of-the-republic-of-poland-to-the-european-commission>.

Hakımızda

Avrupa İstikrar Girişimi (ESI) Avrupa demokrasisini güçlendirmek amacıyla analizler yapan ve çözüm önerileri sunan, kâr amacı gütmeyen bir dernektir (www.esiweb.org).

ideaForum Stefan Batory Vakfı bünyesinde yer alan kâr amacı gütmeyen bir düşünce kuruluşudur (www.batory.org.pl).

Piotr Buras Avrupa Dış İlişkiler Konseyi'nin Varşova Ofisi Başkanı'dır.

Gerald Knaus Berlin merkezli Avrupa İstikrar Girişimi'nin Başkanı'dır.